

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

BELON GELLÉRT
KERESZTES SZENT JÁNOS
LŐRINCZ IMRE
SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF
GÁBRIEL KATALIN
MIHELICS VID
írásai.

1955 FEBRUÁR

Ára 5 forint

VIGILIA

XX. ÉVF.

2. SZÁM

TARTALOM

	Oldal
(r.): Lumen ad revelationem	57
<i>Belon Gellért</i> : A szeretet szenvedései	59
<i>Juan de la Cruz (Keresztes Szent János)</i> : A lélek mátkadala (Gáspár Endre fordítása)	76
<i>Lőrincz Imre</i> : Dudonics András	71
<i>Szegárdy-Csengery József</i> : Elnéztelek (Vers)	76
<i>Gábrriel Katalin</i> : Asszonyok (Elbeszélés)	77
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények	88
A kis út	96

N A P L Ó

A húszéves Vigilia (98); Angelo Mai (99); A Hedsra (101);
Hol halt meg a bátrak bátra? (103); A sükösi freskó
(105); Egy szociális kísérlet (108); Egy néger szeminá-
rium élete (110) 98

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152 címre
kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhiatal:
Budapest V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla
száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

LUMEN AD REVELATIONEM . . .

Látták szemeim az üdvösséget, Melyet minden nép számára rendeltél, Világosságul a pogányok megvilágítására, És dicsőségére népednek, Izraelnek — éneklí az agg Simeon, s az ő szavaival az Egyház a gyertyaszentelés szertartásában. „Lumen ad revelationem gentium” . . . A jelenet, amelyet Szent Lukács örökít meg evangéliumában, maholnap kétezer éves, maholnap kétezer éve, hogy Jézus — mint a gyertyaszentelés liturgiája mondja — „teszünk természetében az emberek közt megjelent és szülei a templomban bemutatták”; s mennyien vannak még ma is, akik előtt nem ragyogott föl ez a „minden nép számára rendelt” világosság; mennyien vannak, akiknek fölragyogott ugyan, de nem hatott beléjük, nem járta át a lelkük mélyét, nem alakította át, nem tette „sötétből” fényessé őket; hogy a szép, düsertermű latin szövegre utaljunk: lumen volt ugyan előttük, de nem lett revelációjuk . . .

Kétezer év alatt sem hódította meg a világot, két évezred alatt sem tette jobbá az emberiséget; bajaink, más köntösben, ma is ugyanazok, problémáink, más fogalmazásban, ma is a régiek . . . Nem azt kell-e mindeből megállapítanunk, hogy az evangélium kudarcot vallott? hogy tanítása pusztá utópia? Olykor még egyik-másik keresztény szemlélt is elfogja a pesszimizmus. Akik a kereszténység történelmi szerepét és helyzetét vizsgálták — s e vizsgálat rendszerint nem a nyugalom, vagy éppenséggel a háborítatlanságban való kényelmes

elernyedés idején válik esedékesé — nem egyszer néztek szembe a meghökkentő talánynyal: a történelem mintha a kereszténység ellen dolgoznék, s mintha a Gondviselés pusztán csak fikció, kitalálás volna, amellyel a magárahagyott és magányát elviselni nem tudó ember állatná, bíztatná, vigasztalná magát.

Csakhogy a Gondviselés nem kurta emberöltőkben gondolkodik, ahogyan mi emberek. Ahogyan a szólás tartja: Isten görbe vonalakkal is egyenesen ír; s a mi rövidlátó szemünk nem mindig tudja meglátni egy-egy bonyolult, ellentmondásokkal zsufolt kor „görbe vonalaiban” azt a töretlen és törhetetlen egyenest”, amelynek irányában a „civitas Dei” épül s a földi történelem célja, a „lumen” egyetemes világossága, a „revelatio omnium gentium” felé halad.

Pedig afelé halad, s egyszerre kettős mozgással. Mintha kétezer évvel ezelőtt egy kő hullott volna az emberiség tavába: azóta egyrészt mind szélesebb gyűrűket vet, másrészt mind mélyebbre hatol, Isten nem száll le úgy az emberi történelembe, hogy földeket hódítson és világrészeket fedezzen föl. A hódítások és fölfedezések a profán történelem körébe tartoznak, hívják akár rómaiaknak, akár spanyoloknak azokat, akik egy-egy pillanatban a fejlődés élén állnak s az ismert világ határait kiterjesztik. De akár rómaiak, akár spanyolok, akár mások: ha művüket megpróbáljuk a „civitas Dei” épülésének táv-

latában szemlélni és értékelni, nem azt láljuk-e, hogy e hódítók, főfedezők csak új és újabb, mindig tágabb és tágabb kereketeket állítanak föl a gyarapodó „civitas Dei” számára? Lehet, hogy a konkvisztádorok olykor csak azért emelték magasra a keresztet, hogy annál vérengzőbben sujthasson le a kardjuk; lehet, hogy olykor keresztény jelszavakkal a pogány hatalomvágy harácsoltszavaként magának. De éppen ez a kereszténység, a történelemben beléhelyezett kereszténység egyik nagy paradoxona.

De nemcsak „szélességben” terjed a világban Krisztus világossága, hanem mélységben is. Vannak korok, melyekben az Egyház zavartalan békességnek örvend, külső szervezeteiben virágzik, anyagi javakban gyarapszik, esetleg politikai és közéleti hatalma és tekintélye van; de a lelkekben ilyenkor rendszerint megcsappan a buzgóság, a lényegét sűrű indáikkal befutják a formák, s a kegyelem és üdvösség túlvilági érdekeinek rovására nagyonis előtérbe kerülnek az evilági érdekek. Ilyenkor szokott azután elkövetkezni a Gondviselés történelmi mélyszántása: amikor a profán történelem erői megindulnak és kegyetlenül elsodorják a lényegre kúszott, lényegre fásult formákat, élősködő megszokásokat,

elmélyülést gátló illúziókat; lerombolnak intézményeket, látszólag hogy pusztítsanak, valójában azonban a Gondviselés „görbe sorokkal irt egyenesében” azért, hogy megszüntesse az elkülönülést, betokosodás kísértését; ledöntenek társadalmi korlátokat, hogy semmi bizalmatlanság, kasztszerűség, osztálykülönbség ne állja útját a megvilágosításunkra sugárzó Világosságnak s hogy Krisztus igéje egyformán eljusson kicsinyekhez és nagyokhoz; mint szélvihar és örvény, keverik össze az embereket és forgatják föl a kialakult berendezkedéseket, hogy ráeszméltsék az embereket egyenlőségükre, testvériségükre, arra, hogy felebarátok és Isten a felebaráti szeretetre kötelezi őket.

Igy épül Isten országa, így építi a profán történelem a „civitas Dei”-t e földön. A keresztény történet szemlélete nem lehet pesszimista; ha olykor talán nem is látja tisztán, hiszen ember, de mindig tudja és érzi, hiszen keresztény, a Gondviselés javunkra való munkálkodását, Isten „egyenesét” a mindenkori történelemben. Hogy ami történik, minden azért történik, hogy beteljesedjék a „minden nép számára rendelt” üdvösség s mindenütt világosságot ontson: „lumen ad revelationem gentium”... (r.)

A SZERETET SZENVEDÉSEI

Semmire nem szomjazunk annyira, mint a szeretetre, és mégis semmit nem hiányolunk annyira, mint a szeretetet. A középkori mondás is így jellemzi a szeretetet: — *Quid est caritas? In mundo raritas.* Mi a szeretet? A világon ritkán leled.

El kell gondolkodnunk ezen az általános tényen. És ha elgondolkodunk, hamar rájövünk, hogy valahol elhibázzuk a dolgot: vagy elképzeléseink tévesek a szeretetről, vagy a szeretet gyakorlatában van sikertelenségeink magva. Lindworsky, a neves jezsuita pszichológus említi egy szerzetes esetét, aki mellett kibírhataltan volt beosztottjainak élete örökös szekatúrái miatt, és nyugtalanító, másokat gyötrő egyénisége miatt szinte pokollá változtatta környezetének életét. Előljárói tudták ezt, éppen ezért később már csak azokat osztották be mellé munkatársul, akik önként vállalkoztak a nehéz ember elviselésére. Mikor elérkezett a szerzetes halála órája, az ágya köré sereglők előtt őszinte vallomást tett életének hibáiról és szavaiból érződött, mennyire megrendítő valóságában fogja fel az Örök Bíró közeledtét. Mégis azzal a meglepő kijelentéssel zárta le vallomásait: Ugy érzem, hogy a testvéri szeretet ellen soha nem vétettem, noha életemben csak szeretetlenséget tapasztaltam.

E kirívó eset kapcsán nem kell-e mindannyiunknak arra gondolnunk, hogy hátha bennünk is ilyesfajta tévedések vannak? Hiszen mindenki tele van panasszal a sok szeretetlenség miatt, noha mindenki magában hordja — mint kiki véli — a szeretet szándékát és hiedelmét. Legfeltűnőbbben mutatkoznak a szeretet tévedései a házasságban, ahol mindkét fél szeretni akarja a másikat és mégsem sikerül szeretnie, mert a legjobb akaratok, a legtisztább szándékok és legönzatelenebb törekvések is csúfos kudarcba tudnak fulladni a másik félreértésén. Tele van az élet panaszkodókkal, sértődöttekkel, kijátszottakkal, sőt szeretetükben megcsúfoltakkal és megalázottakkal — legalábbis így érzik saját maguk. Tragikus, hogy a legtöbb esetben mindkét félben megvan a szeretet vagy legalább is annak igénye, csak nem tudják megvalósítani az elmérgesedett helyzetekben a megfelelő szavakat, megfelelő magatartásokat, és nem tudnak nyugodt, gyanakodás nélküli nézőpontot kialakítani, ami elsímíthatná a felborzolt kedélyeket.

A kívülálló harmadik szerepét gyakran kénytelen betölteni a gyóntató vagy a lelkipásztor. Ennek sokszor fájó szívvel kell látnia, hogy a mindkét fél részéről meglévő igaz és őszinte szeretet milyen szerencsétlen feszültségbe kerülhet, aminek feloldása gyakorlatilag szinte lehetetlen.

Valahol tehát hibának kell lennie: vagy a szeretet elméletében, vagy a szeretet technikájában.

Pogány és keresztény szeretet

Sokan azt hiszik, hogy a keresztény szeretet: Szeresd felebarátodat, mint tennen magadat. Holott bár benne van a szentírásban és Jézus is legfőbb parancsként hirdeti, ez alapján véve

mégis csak pogány szeretet. A pogány jelző itt nem azt jelenti, hogy bűnös, hanem hogy tisztán csak természetes. Ahhoz ugyanis nem kell megkereszteltetve lenni, hogy ezt a parancsot megtartsuk, hiszen ez a természet szava. Jézus is úgy állítja elénk, mint amin „függ az egész törvény és a próféták” (Mt. 22, 40), tehát az egész ószövetség; az ószövetségi törvény pedig nem más, mint a természetes erkölcs megfogalmazása. „A pogányok — írja Szent Pál — megteszik a természettől vezetve, amik a törvényben vannak” (Róm. 2, 14). Ezért nem feltűnő, hogy a nagy keleti vallásokban, továbbá Epiktetos és Marcus Aurelius tanításaiban is szerepel az Úr Jézus hirdette szeretet-parancs: „Amit nem akartok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti se cselekedjétek másoknak.” Ezért nem lepődik meg a keresztény ember a kereszténységtől idegen területeken és szellemi irányzatokban jelentkező humanitárius mozgalmakon.

Hogy az Úr Jézus és nyomában a kereszténység mégis oly nagy súlyt vetett a parancs ilyen fogalmazására, az csak azért van, mert Jézus a bűn által megrontott természetet helyreállítani jött (Ef. 1, 10) és keresni, ami elveszett (Luk. 19, 10). A kereszténység is először jó és becsületes emberekké akar tenni bennünket, hogy erre építhesse az igazi krisztusi ember mentalitását. A kegyelem föltételezi a természetet.

De tudnunk kell, hogy a keresztény szeretet ennél több. Ezért nevezi Jézus „új parancsolatnak” (Ján. 13, 34). Az új parancs szerinti szeretet mértéke Krisztus; „Ahogy én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást.” A kereszténynek tehát „úgy kell járnia, ahogy Ő járt” (I. Ján. 2, 6). Ezért kér minket Jézus: „Ha tehát én, az úr és mester, megmostam a ti lábaitokat, nektek is mosnotok kell egymás lábait” (Ján. 13, 14). Sőt: „Nekünk is életünket kell adnunk testvéreinkért” (I. Ján. 3, 16).

A jézusi szeretet mértéke tehát már nem az, hogy úgy szeressem embertársaimat, mint magamat, hanem magamnál jobban. Így lép ki a szeretet a természetes körből és emelkedik a természet fölé, lesz a pogány szeretetből keresztény szeretet. Ezért appellál az újszövetségi kinyilatkoztatás erre a maga fölé emelkedő szeretetre, mely „nem keresi, a magáét... mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel” (I. Kor. 13, 5. 7):

Keresztény bárgyúság?

A krisztusi szeretet lényegesen összekapcsolódni látszik a szenvedéssel, még pedig a tűrő, az alulmaradó, a legyőzött és a kihasználható étellel. E benyomás miatt riadnak vissza tőle sokan és inkább megmaradnak a — szerintük — becsületesen megtartott és vallott pogány szeretet nívoján, mintsem felülemelkedve ezen a krisztusi szeretet keresztútjára lépjenek. És valóban képtelenségnek is látszik, hogy a keresztény arra legyen kötelezve, hogy mindig csak tűrjön, mindig csak kihasználják, és mindig alulmaradjon.

Pedig egészen másként áll a dolog. Éppen az a Jézus, ki a fennebb kifejtett szeretet-törvényt kijelentette, adott példát arra, hogy az embernek nem szabad csak úgy bárgyú módon belenyugodni a szenvedésekbe. Bár az általa sokszor emlegetett „Irá-

sok" kérlelhetetlen s változtathatatlan végzetet jelöltek meg számára, mégis így imádkozik a Getszemáni kertben: „*Ha lehetséges, múljék el tőlem e pohár*” (Mt. 26, 39). Az elkerülhetetlenből is keres kiutat.

Hasonlóképpen Szent Pál is. Bár „örömezt szenved bilincseiben” (Fil. 1, 7) és kedve telik „a gyalázásban, a szükségben és üldöztetésben, a Krisztusért való szorongatásban” (II. Kor. 12, 9-11), mégis megrendítően ünnepélyes formában kéri a rómaiakat: „A mi Urunk Jézus Krisztusra és a Szentlélek szeretetére, segítsetek engem imáitokban, mellyel az Istent értem kéritek, hogy megmenekedjen a hitetlenektől, kik Judeában vannak” (Róm. 15, 30-31). És Jeruzsálembe érve látjuk, mire képes, csak-hogy megkerülje sorsát: a zsidók dühét. A semmisnek tartott zsidó törvények szerint megszentelődik, elvégzi a tisztulás szertartásait és önmegtágadásait, csak-hogy „mindenki tudja, hogy nem igaz, amit róla hallottak” (Csel. 21, 24). Noha dicsékedve emlegeti a hajótöréseket és éhezéseket, melyeket Krisztusért szenvedett, mégis mikor fogolyként hajón viszik Rómába, „mivel az idő igen eljárt és a hajózás már nem volt biztonságos, Pál figyelmeztette őket, mondván: Férfiak, látom, hogy a hajózás gyötrődéssel jár, nemesak a rakománynak és a hajónak, hanem életünknek is nagy károsodásával kezd járni” (Csel. 27, 10). És később, utalva erre a figyelmeztetésére, azt mondja: „Férfiak, rám kellett volna hallgatni és nem indulni el Kréta alól s nem szerezni meg ezt a veszélyeset és kárt” (u. o. 21). Megkísérli tehát elkerülni a szenvedéseket.

Ezt ajánlja másoknak is. Az igazán sanyarú sorsban lévő rabszolgáknak ezt mondja: „Mint rabszolga hívatál meg? Ne gondold vele; *de ha szabad is lehetsz, inkább használd fel azt*” (I. Kor. 7, 21). Az adakozás mértékét is megjelöli: „Nem úgy, hogy másoknak könnyebbségük legyen, nektek pedig nyomorúságtok, hanem egyenlőség szerint” (II. Kor. 8, 13). Ez persze a szellemi „adakozás”-ra is alkalmazható.

Nem áll tehát, hogy a kereszténynek a szeretet terén fejből-lintó-jánosként kell a vágóhidra mennie. Igenis megpróbálhat minden lehetséges eszközt, hogy elkerülje a szenvedést, károsodást, megaláztatást.

De a konfliktusokat nem lehet eltüntetni az életből.

Egy kevés elmélet

Embertársainkkal való ütközéseinket azonban hivatástudattal kell felfognunk, mert a természetfölötti szeretet egészen tisztán csak ezekben a bajokban tud megmutatkozni. Arra az analógiára megy ez is, amit az Úr Krisztus mond: „A földbeesett gabonaszem, ha csak el nem hal, egymaga marad; ha pedig elhal, sok termést hoz” (Ján. 12, 24). Az acélos búzaszem formái felbomlani, sőt eltűnni látszanak a bővebb termés érdekében. Így a természetes szeretet formáinak is el kell tűnniük a bővebb, az isteni szeretet érdekében.

A természetes szeretet formái: szimpátia vagy rokonszenves viselkedés; azután az érdek, haszon vagy csak egyszerűen a viszonozás ténye vagy reménye; végül az eredmény, siker vagy leg-

alább is a hála elérésének gondolata. Ha valakiben ezek bármelyikét sejtjük, azt mondjuk: ezt érdemes szeretni. Ha pedig ezek közül hiányzik nála valamelyik, kimondjuk: ezt nem érdemes szeretni. Az utóbbi esetben ugyanis pazarlásnak érezzük szeretetünket és fáradozásainkat. És igazolva is érezzük magunkat, mert a szeretet parancsában a magunk szeretését kell mértékül vennünk — gondoljuk mi — és nem vagyunk kötelesek a magunk érdekeit feláldozni.

A természetfölötti szeretet e formák fölött áll. Akkor is megvan, ha ezek a formák nincsenek, vagy eltűntek. Olyan ez a szeretet, mint az Istené. Jézus éppen a szeretettel kapcsolatban hagyja meg nekünk: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt. 5, 48). Ezért is nevezzük a szeretetet istenies erénynek vagy istenies szeretetnek, szemben az emberi szeretettel. Ha jellemezni akarnánk, legjobban úgy minősíthetnénk, hogy az isteni szeretet *teremtői*. A teremtésnek viszont a teológiában két határozott jellege van: az egyik, hogy semmiből, tehát semmire nem támaszkodva, történik; a másik, hogy nem belső szűkségeségből ered, vagyis az Isten nem lesz gazdagabb, boldogabb, okosabb a teremtés által, így annak sikere vagy sikertelensége nem sugárzik át az ő belső életére. Így az isteni szeretet sem támaszkodik a másik fél által szolgáltatott anyagra (szimpátia, érdek, haszon, hála, stb.), akkor is megvan tehát, ha mindezekből semmi sincs; másrészt nem is érinti bensőnk egyensúlyát szeretetünk sikeres vagy sikertelen volta, de mindezek ellenére van, még pedig megbonthatatlanul és kisebbedés nélkül van.

A szeretet teremtői mivoltának e két jellegére utal Jézus, amikor azt mondja: „Ha csak atyátokfiait köszöntitek, mi különöset műveltek? Nem azt cselekszik-e a pogányok is?” (Mt. 5, 47). Vagy: „Ha azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, micsoda jutalmat érdemeltek? Hisz a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. És ha azokkal tesztek jót, kik veletek jót tesznek, micsoda jutalmat érdemeltek? mikor a bűnösök is megteszik azt. És ha azoknak adtok kölcsön, kiktől reménylitek, hogy visszakapjátok, micsoda jutalmat érdemeltek? hiszen a bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza” (Luk. 6, 32-34). Ahhoz tehát nem kell kegyelmi élet, hogy a szeretet természetes formáit gyakoroljuk, ez nem jelent semmi „különöset”. Ezért is int Jézus: „Jót tegyetek és kölcsönözzetek (figyelmet, odaadást, türelmet, áldozatot), semmit vissza nem várván” (Luk. 6, 35).

Ahogy a gabonaszem fejlődésének útja előbb a földszerűség (a rothadásban), majd a fűszerűség (a sarjadásban) és csak a végén mutatkozik meg teljes formájában, így a kegyelemből való isteni szeretet is előbb földi ízű (az emberi szeretés formáiban) és később nő isteni stílusúvá. Amíg a bennünk csirázó isteni szeretet a szimpátia, érdek és viszonzás formái között él, nem tudhatjuk biztosan, vajjon tényleg istenies-e szeretetünk. Ha szimpatiák antipatiákká, az érdek érdektelenséggé, a viszonzás viszonzatlansággá, az eredmény eredménytelenséggé változik, de a szeretet mégis megmarad, akkor lesz nyilvánvalóvá bennünk a szeretet isteni jellege.

Ezért nem meglepő Szent Péter felhívása: hogy a kereszténynek nemcsak, hogy nem szabad megütköznie az égető szorongatásokon, hanem örülnie is kell nekik. Szent Pál is ezzel indokolja bajain érzett örömét: „Azért telik kedvem a gyalázatban, a szükségben, az üldöztetésben, a Krisztusért való szorongatásban; mert midőn erőtlén vagyok, akkor vagyok hatalmas” (II. Kor. 12, 10).

Persze ez az öröm nem azt jelenti, hogy nem vesszük tudomásul és nem érezzük áldozataink nehézségeit. Ez önámítás volna. Hisz a szenvedés örömeinek e nagy apostola is fájón említi a korintusiak előtt: „Bárminél jobban szeretlek én titeket, annál kevésbbé szerettek engem” (II. Kor. 12, 15). És oly mély emberi fájdalom csendül ki a nagy Apostol utolsó leveléből, mikor szinte sorozatban említi övéinek hűtlenségét és hálátlanságát: „Démás ugyanis a világ szeretete miatt elhagyott ... A rézműves Alexander sok rosszat tett velem ... Első védekezésem alkalmával senki sem volt mellettem, mindenki cserben hagyott” (II. Tim. 9—16.).

Mélyebbről jön ez az öröm és együtt tud lenni a lélek felszínén érzett fájdalommal.

Még egy kis elmélet

Annak a szeretetnek, mely túlnő a természetes szeretet korlátain, van még egy tulajdonsága. A teológia ugyanis azt tanítja az istenies erényekről — hit, remény, szeretet —, hogy természetfölötti jellegűek. Ez azt jelenti, hogy amit embertársainkban szeretünk és ahogyan szeretjük őket, meghaladja a természetes erőt. Minthogy Krisztusból árad minden természetfölöttiség, azért felebarátainkban Krisztust szeretjük a bennünk lévő krisztusi szeretettel. Ez magyarul azt jelenti, hogy felebarátainkban nem csak azt kell szeretnünk, amit bennünk szemünk szeretnivalónak lát vagy eszünk szeretni érdemesnek tart, hanem a titokzatosan jelentkező Krisztust. És az a lelkielő, amellyel testvéreinket szeretjük, nem akadhat a szív természetes szeretetéből. Erre csak Krisztus szeretete képes, melyet a kegyelemben mindnyájan megkapunk.

Eppen ezért a továbbiakban tanulmányoznunk kell azt a két kérdést, hogy miképpen fedezhetjük fel Krisztust embertestvéreinkben és milyen indításokat ad nekünk a kegyelem által bennünk lakozó Krisztus szeretete.

Krisztus az emberekben

Szenvedő embertársaiban Krisztust látja a keresztény lélek. A szimpatikus felebarátokban felfedezni Krisztust, ez nem jelent nagyobb feladatot. Az igazi nehézség ott kezdődik, amikor keletlenül, terhünkre lévő, velünk szemben ellenséges érzületű, nekünk kárt okozó, sőt minket igazságtalanul gyűlölő embertársainkban kell Krisztust felfedeznünk.

Nem könnyű probléma ez. Tele van rejtelmekkel és érthetlenségekkel. És semmiesetre sem szabad úgy értelmezni, mintha Krisztus bántalmazna minket ellenségeinkben. De mint ahogy a mennyei Atya előtt elvállalta a világ minden bűnét, pedig ő sem-

mi bünt nem követett el, ugyanígy elvállalja ellenségeink minket gyöttrő tetteinek számláját: úgy fizet, mintha az elviselt méltánytalanságokért Ő tartozna nekünk és úgy jutalmaz, mintha Vele tettünk volna irgalmasságot.

Az ellenünk vélekedő embertestvérben Jézus titokzatos módon valóban „a bűn testéhez hasonló testben” (Róm. 8, 3) jelenik meg. Nem azért, mert bántani akar, hanem hogy könnyebb legyen a mi dolgunk. Isten ugyanis a jelen üdvrendben a megváltással nem akarta megszüntetni a bűn minden következményét. Jézus pedig úgy segít rajtunk, hogy felveszi ezt a neki nagyon is idegen álarcot, „nehogy a keserűségnek valamely gyökere fölnövekedvén — bennünk — akadályul szolgáljon” (Zsid. 12, 15). Végtelenül elkeserítő lenne ugyanis Krisztus e közelsége nélkül túrni a bántalmakat és mérhetetlenül nehezebb lenne a durvaságot durvasággal nem viszonzni, ha nem tudnánk, hogy Jézus áll a háttérben. És sokkal fájóbbak lennének a gyűlöelőink ütötte sebek, ha nem tudnánk, hogy Jézus kezé gyógyító sebökké változtatja őket.

Csak ezzel a szemlélettel tudunk — ha kell határozottan és erőteljesen — fellépni ellenségeinkkel szemben úgy, hogy mi magunk ne vétsünk az igazság és a szeretet ellen. Sőt Ő biztat, hogy vegyük magunknak az erkölcsi bátorságot, hogy fellépjünk ellene: „Ha pedig vétkezik ellened atyádfia, menj és intsd meg” (Mt. 18, 15). Ha pedig ismételen sem sikerült őt „megnyerni”, akkor viszont éppen Jézus az, aki biztat arra, hogy merjünk visszavonulni tőle, mint pogánytól és vámostól, akiket „az Isten fog megítélni” (I. Kor. 5, 13). A bűnösben hozzánk közelálló Jézus kívánja meg tőlünk azt, hogy ez a visszavonulás ne a megvetés és harag visszavonulása legyen (Luk. 18, 9), hanem a hallgatag jóságé (I. Pét. 3, 1-4) és türelmes irgalomé. Mi ugyanis éppen fordítva szoktuk tenni: előbb magunkban bosszankodunk embertársunk hibáin és amikor felgyülemlik ellenérzésünk, véget nem érően veszekszünk, feddünk vagy panaszkodunk. Jézus épp fordítva kívánja, hogy cselekedjünk: próbáljunk előbb nyugodtan fellépni és utána bírjunk elhallgatni szemrehányásainkkal és örökös vádjainkkal.

Csak Krisztus titokzatos jelenlétének tudata képes megteremteni fellépésünkben vagy visszavonulásunkban az evangélium-kívánta légkört.

Krisztus szeretetével szeretni

A kegyelem Krisztus szeretetét adja belénk. Ezért tanulmányoznunk kell, milyen volt az Úr szeretete az emberek iránt. És mert ez nagy terület, azért csak néhány olyan pontot vegyünk fontolóra, amely bennünket is gyötrelmekkel tölt el.

1. *Viszonzalanság.* — Talán az a legáltalánosabb panaszunk, hogy nem viszonzózzák szeretetünket. Általában hitvestársak, szülők, több esetben gyermekek szoktak ettől szenvedni. De barátságok, szomszédi jóviszonyok is nemegyszer megszűnnek emiatt. És ez teszi olykor hideggé az egy munkán dolgozók közötti kapcsolatokat. — Valóban kínzó is mások figyelmetlensége a mi figyelmességünkkel, szívességhiánya a mi segítő készségünkkel szemben. Az illetőknek fogalmuk sincs, mibe kerül nekünk a velük való jótettünk és nem tudják felmérni, mit jelent időben,

idegben, esetleg anyagiakban is a mi értük hozott áldozatunk. Talán feledékenyséjük vagy érzéketlenségük az oka ennek; de így is fáj. Hát még ha hálátlanság az oka!

Az Úr Jézus szívét egész földi életén át ez a viszonzatlan szeretet tölti be. Bensejét jellemezve így szól: „Tüzet jöttem bocsítani a földre; és mit akarok mást, mint hogy már felgyulladjon” (Luk. 19, 49). E kijelentés megfogalmazása is mutatja, milyen szomjúság űzte az Urat az emberszívek után. De még inkább elárulja magát, amikor így szól: „Vágyva-vágytam...” (Luk. 22, 15). Es: „Mily nehezen várom, míg be nem teljesedik” (Luk. 12, 50). Ha ilyen égően tudott vágyakozni és ilyen nehezére tudott esni neki valami, akkor elképzelhetjük, mit jelenthetett neki a harmincévi rejtett életben és azután is az emberek érzéketlensége. Hogy milyen mélyen érintette az együttérzés hiánya, azt látjuk a Géteszemáni kertben, mikor az alvó tanítványokhoz lépve így szól Péterhez: „Igv hát egy óráig sem birtatok virrasztani velem?” (Mt. 26, 40). Pedig tudván tudja, hogy szemeik az iránta érzett „szomorúság miatt” voltak elnehezdedve (Luk. 22, 45).

Aki igazán szeret, annak számolnia kell azzal, hogy embertársai nem annyira rosszakaratóból, hanem legtöbbször tehetetlenségből, sőt sokszor helytelenül értelmezett tapintatból és rokonszenvből érzéketlenek maradnak szeretete iránt, és így az anyyira óhajtott szeretet-válasz a mi szeretet-üzeneteinkre elmarad. De még ekkor sem szabad felhagyni a szeretettel az Úr szava szerint: „Mikor ebédet vagy vacsorát szerzel, ne hívjad barátaidat és testvéreidet, se rokonaidat és gazdag szomszédaidat, nehogy ők is viszont meghívjanak és visszaadják neked; hanem mikor lakomát adsz, hívd meg a koldúsokat, bénákat, sántákat és vakokat. És boldog leszél, mivel nem tudják viszonzni neked” (Luk. 14, 12-14). Nem nehéz a koldúsok, bének, vakok és sánták között felfedezni a mi életünk séftáit, mozdulatlan bénáinkat és érzéketlen vakjainkat, kik képtelenek reagálni szeretetünknek lakomával felérő tetteire.

2. *Meg nem értés, félreértés.* — Óhatatlan, hogy az élet folyamán ne találkozzunk ezzel is. Bámulatos, hogy jószándékú és jóakaró emberek között is mennyire gyakoriak a félreértések. Egy-egy szó, egy-egy feledékenység, és azt látjuk, hogy ez is, az is visszahúzódik tőlünk, hideggé válik. Ebből a légkörből születnek meg a sértődöttségek, melyek nem ritkán az engesztelhetlenségig fajulnak. Való vagy vélt sérelmek tornyosulnak a fejünk fölé és magunk is megbénulunk, tehetetlenekké válunk.

Az Úr Jézust is végigkísérte a szeretet e szenvedése. Úgy kezeli, hogy kitér a vita elől, szeretetén azonban semmit nem változtat. Az első csodás kenyérszaporítás után az Oltáriszentség megígéréseről mondott beszédét fatálisán félreértik, úgy hogy „attól fogva sokan visszavonulának az ő tanítványai közül és már nem járnak vele” (Ján. 6, 67). Pedig e beszéd szeretetének legnagyobb kisugárzása volt. Mégis rövidesen megismétli ezt a csodát. — A szamaritanusok közül sokan hisznek az Urnak, mégis mikor szállást kér náluk, „nem fogadták be őt, mert Jeruzsálem felé tartott” (Luk. 9, 33). Bizonyára valami nagy hálátlanságnak is kellett itt lennie, mert Jakab és János tüzzel akarják megemésztetni őket. De Jézus megrója tanítványait, maga pedig

„más faluba méne.” — A gerazaiak szűkkeblősége sem hozza ki sodrából, akik „kérék, hogy távozzék el határaikból” (Mt. 8, 43), pedig a közveszélyes ördöngöstől megszabadította őket. Kitér, eltávozik, de szeretetének tanújaként otthagyja a meggyógyított ördöngöst evangéliumának küldetésével: „Menj haza a teidhez, és hirdesd nekik, mily nagyot művelt veled az Úr” (Mt. 5, 19).

Könnyű visszavonulni a meg nem értőktől vagy sértődöttektől, látszólag helyesen értelmezett tapintatból. De visszavonulni úgy, hogy a szeretettel mégse hagyjunk föl és ne égezzünk fel minden hidat, sőt az a törekvés éljen bennünk; ne csak nyitva hagyjuk a kapukat, hanem az utakat is építsük a megbékélés felé a sérelmek és engesztelhetetlenségek feloldására: ez a keresztény szeretet.

3. *Önösség — önzés.* — Nem is gyötrelmet jelent a szeretet világában az önösség, vagyis hogy szeretteink nem hajlandók letérni a maguk útjáról, föltagyni nekünk ellenszenves cselekedetekkel vagy helytelennek tartott elgondolásaikkal. Többször megpróbáljuk eltéríteni őket, de ez ritkán, legalábbis nem mindig sikerül. Az emberek ugyanis szokásaik rabjai és még ha rá is öbrednek, hogy okosabb lenne másként tenni, a megszokottság tehetetlenségi nyomatóka nem engedi a gyors változtatást. Ebből nem kis feszültség adódik, különösen azoknál, akik szoros kapcsolatban vannak egymással. Elsősorban a házastársaknál probléma ez, hiszen ezeknek egyetlen közös pontjuk van, a szeretet; minden más: szokásaik, hagyományaik, vérmérsékletük, neveletésük, öröklöttségeik egészen különbözők. A szerelem idején különös oldott-lelkűség jelentkezik, fellazítja a szokások kérégt és enged a szokások és kialakult vélemények szorító pántjain: azért lehet olyan nagy „egyetértést”, tapasztalni jegyeseknél. A természet ösztönszerűen dolgozik itt. De a szerelmi léz után ez az ösztönszerű oldottság vagy alkalmazkodni tudás elmúlik és ismét uralomra jutnak annak a környezetnek erői, amelyben éltünk vagy amelyet kialakítottunk. Ezért kezdődnek el a házastársak között a konfliktusok és a konfliktusok nyomán a családások. Pedig ez természetes folyamat. Itt kellene sorompóba lépnie a szeretetnek, hogy amit a szerelem ösztönszerűen tesz, azt a szeretet tudatosan vállalja.

Hogy lehet a természetek és szokások e szilárd gyűrűjét átörtni? Meg kell kísérelnünk a nyugodthangú meggyőzést. De ha ez eredménytelen marad, az fog segíteni, amit az Úr Krisztus is tett: „Én úgy vagyok közöttetek, mint aki szolgál” (Luk. 22, 27). A krisztusi szeretet ugyanis nem uralkodó, hanem szolgáló. A szolgálat nemcsak parancsok átvételét jelenti, hanem szokások, izlések, elgondolások, neveltségek, egy szóval az adottságok légköréhez való alkalmazkodást.

Az Úr is ezt a módját választotta a meggyőzésnek. Bár „a törvény szolgaságából” megváltani jött, azzal kezdte, hogy „a törvény alattvalója lett” (Gal. 4, 4). Alkalmazkodott tehát „szegényes, erőtlenségekhez”, melyekről jól tudta, hogy „nem tehetik tökéletessé lelkiismeretben” az embert (Zsid. 9, 9). Egy az övénel mérhetlenebbül alacsonyabb szellemi világba áll bele szellemének gazdagságával, és végzi azokat a tisztulási szertartásokat, amikre neki egyáltalán nem volt szüksége. De még Ke-

resztelő János kereszttségét is felveszi, noha János maga világosan látja ennek szükségtelen voltát Jézusnál: „Neked kell engem megkeresztelned és te jössz énhozzám? Felelvén pedig Jézus mondá neki: Hagyd ezt most; mert így illik teljesítenünk minden igazságot.” (Mt. 3, 15).

A megtestesülés sem más, mint kiüresítése önmagának, csak-hogy „emberekhez hasonló ember” lehessen (Fil. 2, 7). Tehát egész magatartása az emberi fogalmakhoz, emberi elképzelésekhez, emberi szokásokhoz való alkalmazkodás „a bűnt kivéve” (Zsid. 4, 15).

Hogy mennyire megszenvedte az Úr a kisszerűségeknek ezt a nehezen oldódó mivoltát, azt elárulja egy-egy elejtett panasza, amit tanítványaihoz intéz: „Még sem tudjátok és nem értitek-e a dolgot? még mindig el van-e vakulva szívetek? Szemeitek lévén nem láttok? és füleitek lévén nem hallotok? ... Hogy van tehát, hogy mégsem értetek?” (Mk. 8, 17-21). Ennek ellenére az utolsó percig győzi türelmével korrigálni elgondolásaikat. Nikodémussal is eltölt egy egész éjszakát, bár előre tudja, hogy nem sikerül kilendítenie félelméből; és e gyerekesen gondolkodó ember előtt jelenti ki a legnyíltabban messiási küldetését és az újjászületés teljes szellemi nagyságát (Ján. 3).

Ha egyáltalán felnyitható a közelünkben élő embertestvérek szeme az általunk birtokolni vélt igazságra, ennek útja csak az Úr Krisztus által ajánlott tapintatos alkalmazkodás nem bűn-jellegű adottságaikhoz. Ez egyben a legbőlebb eljárás is, hiszen így-is, úgy-is együtt kell leélnünk életünket (házasság esetében), vagy életünk egy szakaszát (lakótárs, munkatárs stb. viszonylatban). Nem takarítunk meg semmit áldozatainkból, ha indulatokodunk, vagy vitázunk; viszont türelmes odaadással esetleg felnyithatjuk szemét magatartása helytelenségének meglátására.

4. Erőszakosság, kihasználás, követelődzés. — Körül vagyunk véve erőszakos emberekkel, kik észrevéven szeretettől átvárt lelkünket, szolgálatra hajlásunkat és áldozatokat vállaló készségünket, mindenféle formában ránk telepszének, kezdve attól, hogy türelmesen végighallgatjuk őket, hogy kölesönkérők holmijainkat, igénybeveszik időnket, munkánkat, pénzünket, mindenünket. Megtehetjük, hogy próbálunk kitérni előlük és megpróbáljuk megkímélni magunkat ezektől a „károsodásoktól.” De ez nem minden esetben sikerül, sőt az esetek nagyobb százalékában nem sikerül.

Ha mégis meghozzuk az áldozatot — mert rendszerint meghozzuk — milyen lelkülettel tesszük? Lehet duzzogva, vonakodva, belső visszatartottsággal — és sajnos így is szoktuk — de az ilyeneken nem csillog a szeretet kegyelmi kedvessége. Ezért van az, hogy házastársak vagy lakótársak egymásért hozott áldozatai nem keltik a másikat az annyira várt választ. „Nem kedvetlenségéből vagy kényszerűségből” kell meghozni az áldozatokat — figyelmeztet már Szent Pál is — hanem „hogy az úgy legyen készen, mint áldás, nem, mint fősvénység” (II. Kor. 9, 7. 5).

Az Úr Jézus is körül volt véve erőszakos, őt kihasználó és rajta követelődző emberekkel. Többször megpróbált kitérni ezek elől. A názáretiek lelkében élő kérdést: „Amiket hallottunk, hogy Kafarnaumban történtek, cselekedd itt is hazádban” (Luk. 4, 23) — nem teljesíti. A fennebb említett gerazai ördöngös kérdését: „hogy vele lehessen,” nem hallgatja meg. A csodáktól felajzott

„seregek keresik vala őt és megtalálván tartózták, hogy ne menjen el tőlük” (Luk. 4, 42) — és mégis eltávozik onnét. A Zebedeus-fiak anyja is hozzájárul „imádván őt és kérvén tőle valamit” (Mt. 20, 20) — de a kérést nem teljesíti. Van, amikor nem utasítja el az embereket, de vonakodni látszik, mint a kánaáni asszony (Mt. 15, 23) vagy a két vezérében (Mt. 9, 27).

Legtöbbször azonban partatlanul ömlik szolgáló szeretete. Ha fárasztó napok utáni rövid pihenését megszakítva „korán hajnalban fölkelvén eltávozik, és egy puszta helyre méne, és ott imádkozék”, a magányában rárontó tanítványokat és seregeket nem utasítja el, hanem velük megy (Mk. 1, 35). Ez nyilván többször is így lehetett, mert Szent Márk érdemesnek tartja följegyezni, hogy mikor egy terhes nap után „hazamenének, ismét összegyülekezék a sereg, úgy hogy még kenyeret sem ehettek. Mikor övéi ezt meghallották, elmenének, hogy megfogják őt, mert azt mondták: megháborodott” (Mk. 3, 20-21). Valóban észveszejtő lehetett ez a nyugalmat nem ismerő s magát elégető odaadás. — Eközben talál időt arra is, hogy nem éppen nemes szándékoktól vezetett meghívásoknak is eleget tegyen. Simon farizeushoz elmegy enni, pedig az a legegység udvariassági szabályokat sem tartja meg vele szemben, és különben is kételkedve s gyanakodva nézi a Mestert (Luk. 7, 44-46). Máskor meg azt, „aki meghívta vala” kénytelen kioktatni szándékainak tisztulatlanságáról, de azért mégis megígátogatja (Luk. 14, 12).

Leginkább csodatevéseinél látjuk ezt a kihasználással szemben mutatott engedékenységet. Minduntalan csodáért ostromolják, úgy hogy szinte feljajdul: „Hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek” (Ján. 4, 48). Máskor meg fájdalmasan kell felsóhajtania: „Ő hitetlen és romlott nemzedék, meddig lesztek veletek és türetek titeket?” (Luk. 9, 41). Pedig tudja, hogy legtöbbször az érdek vezeti őket: „Bizony, bizony mondom nektek, kerestek engem, nem azért mert jeleket láttatok, hanem mivel ettetek a kenyérből és jóllaktatok” (Ján. 6, 26). Bár tudta, hogy Szent Jánosnak majd meg kell állapítania: „Jóllehet ennyi jelt tett vala számunk láttára, mégsem hívének öbenne” (Ján. 12, 37), nem hagyja abba csodatevéseit, s alkalmas vagy alkalmatlan időben jövő kérelmekkel szemben mindig készségesen segít.

Beigazolódik rajta, amit tőlünk kért: „Aki köntösödöt akarja elvenni, engedd át a palástot is; és ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj el vele kétannyira” (Mt. 5, 40-41). Ezzel új szellemet akar nekünk adni, hogy a környezetünkből jövő kívánalmakkal, követelményekkel, sőt erőszakoskodással szemben ne érezzük magunkat rabszolgáknak, kik a kényszer bilincsein járnak, hanem szabadoknak, akik a kénytelenségekbe is bele tudják vinni a krisztusi szeretet lendületét.

Az ilyen kierőszakolt áldozathozatalnál az tesz vonakodóvá bennünket, hogy kilátástalannak és hiábavalónak érezzük. Valóban nehéz is elképzelni, hogy aki a szeretet nevében zsarolásunkra vállalkozik, az bármikor is feleszméljen durva önösségéből. Egy biztos: a zsugorodott lélekkel hozott áldozat végleg reménytelenné teszi felébredésüket. Csak a jóságnak van Isten-adta hivatása megtörni a körülöttünk lévő önzést: „Ez az Isten akarata, hogy jót cselekedvén elnémitsátok az oktalan emberek tudatlanságát” (I. Pét. 2, 15).

5. *Ellenséges érzület, gyűlölet, üldözés és rágalom.* — Bármily hatalmas legyen is valaki, bármily ügyesen tudjon bánni ezrekkel, nem kerülheti el, hogy egyesekkel ellenségeskedésbe ne kerüljön. Olykor valami hibánk vagy bűnünk váltja ki ezt, de sokszor hibánk nélkül is belekerülhetünk ebbe a tragikus feszültségbe. Megpróbálhatjuk a magunk igazát vagy mentségét előtárni, de ennek ritkán van eredménye. Ha megtesszük, igazunk s fölényünk tudata, rendszerint belőlük is kiváltja a bosszúállás szenvedélyét vagy legalábbis azt az élességet, mely a szakadékokat még jobban elmélyíti.

Jézus a szelidség fegyverét ajánlja és azt mondja, a szelidnek „lesznek birtokosai a földnek” (Mt. 5, 4). Vagyis a szelidség fegyverét tartja olyannak, amivel meg lehet hódítani a földet és földön élő embersziveket. És ez igaz is, mert mindennap tapasztalhatjuk, hogy nem a bosszúállóknak, sérelmeiket hangoztatóknak s megtorlóknak van a legtöbb hívük, hanem a halkszavú, jóságos embereknek. Ezek, ha kényszerítik őket ezer lépésre, elmennek kétezerre; jót tesznek azokkal, akik gyűlölik őket; és imádkoznak üldözőikért és rágalmazóikért. (Mt. 5, 39-44). Nem gyengeségből és bátortalanságból, hanem az erő titokzatos bőségéből. Megtartják Szent Pál kérését: „Ne hagyj magad legyőzni a rossztól, te győzd le a rosszat jóval” (Róm. 12, 21).

Ezzel a magatartással hasonlítunk leginkább az Istenre, „ki napját fölkelte jókra és gonoszokra, s esőt ad igazaknak és hamisaknak” (Mt. 5, 47). Ezáltal kapcsolódunk bele abba az apokaliptikus arányú játékba, mely az ördög és Isten között folyik kezdet óta. Az ördög halmozza a gonoszságot, hogy kimondassa az Istennel: „Mebántam, hogy embert teremtettem” (Móz. I. 6, 7), vagy: „Meguntam már a könyörülést” (Jer. 15, 6). Isten pedig irgalommal válaszol. A gonoszságot hagyja kifáradni a gonoszságban, de Ő nem tud elfáradni jóságában és irgalmában.

Judással való kapcsolata itt kapja meg isteni hátterét. Jézus tudta, hogy Judás árulója lesz, mégis tanítványai közé veszi. Mikor az áruló megkezdí cselszövényeit, nem leplezi le nyilvánosan és az erkölcsi presszió fegyvereit sem alkalmazza. Még az utolsó vacsorán sem tárja fel nyíltan a tanítványok előtt árulását. Korábban is tesz célzásokat, hogy egyik tanítványa elárulja, de nem irányítja a tanítványok gyanúját Judás felé. Részelteti a lábmosásban; és nem törekszik túljárni Judás eszén, pedig csak egy hirtelen elhatározással máshová kellett volna mennie imádkozni azon az éjszakán. És hagyja megcsókolni magát, hogy ezzel jelet adhasson a poroszlóknak. — Ahogy ezeket az egymásután következő lépéseket megfontoljuk, egymást váltja bennük a gonoszság és az azon túlnövő jóság.

Ezek a szeretet válságai és szenvedései. Biztos, hogy ezeken keresztül vezet az út a szeretet örömeihez, mint az elhalás a búzaszem megsokszorozódásához.

Juan de la Cruz (Keresztes Szent János):

A LÉLEK MÁTKADALA

*Sugártalan vak éjben,
Szerelmi tűznek lángjaiban égve,
Kimentem észrevétlen
— Oh minden élvek élve! —
Hogy már a ház pihent, álmra térve.*

*Sötétben, mégse félve,
Mentem a titkos lépcsőn, észrevétlen
— Oh minden élvek élve! —
A fátyolos sötétben,
Hogy már a ház pihent, álmra térten.*

*A boldogságos éjben,
Titokban, senkitől se látva, mentem,
S én sehová se néztem,
Csak az a tűz szívemben
Volt kalauzom s vitt fényével engem.*

*S mert fénye biztosabban
Vezérelt, mint a déli nap sugára,
Legott reáakadtam
A helyre, hol magára
Hagyatva tudtam azt, ki jöttöm várja.*

*Oh fényességes éjjel,
A hajnalénál szebb a te világod,
Mely egyjűvé vezérel
Mátkát és hű barátot,
Hogy azt emezzel egybeforrt látod!*

*Virágzó kebelemre,
Mely minden ékét neki tartogatta,
Úgy hajlott szenderegve,
Hogy csókra csók fogadta
S arcunk a cédrus szele simogatta.*

*A csúcsküldötte szellő
Szétszórt hajának fürtjeit legyezte,
Szelíd varázst lehellő
Keze nyakam sebezte
És lón valónknak ájulatba veszte.*

*Kábulat és igézet
Szállt meg, hogy arcom érinté szerettem,
Gond, minden elenyészett,
S feküdtem önfeledten
Liliomok közt, édes révületben.*

Gáspár Endre fordítása

DUGONICS ANDRÁS

A tizenharmadik század közepétől számítható a szellemi élet ezernyi hajszálerén keresztül a fölvilágosodás eszméinek orszá-
gunkba való beszivárgása, majd áradása. Különösen meggyorsul
üteme a kilencvenes évek első felében, amikor némileg enyhül
a cenzura szigora. Valóságos olvasási láz vesz erőt a nemzeten.
A nekilendülést azonban derékon töri a Martinovicsék kudarca.
A nemességnek az a rétege, mely eddig kiállott a fölvilágosodás
eszméi mellett, most visszaretten a forradalomtól — a mozgalom
vezetői pedig börtönök mélyén sínylődnek.

A fölvilágosodás kérdése egy időre háttérbe szorul. Hatását
azonban már nem lehet kitorolni a nemzet szellemi életéből. A
századforduló nemzedéke féllábbal még a nemesi-barokk hagyó-
mányokra támaszkodik, a másikat pedig már kinyújtotta a haladó
eszmék talaja felé, de lépését be nem fejezhette, mert ebben meg-
akadályozta a Martinovics-mozgalomra következő elnyomatás. A
be nem fejezett lépés egyensúlytalansága jellemzi ezt az egész
korszakot, mely a barokk megmerevedő külsőségeiben, Verbóczyre
és a cicerói patriotizmusra épülő magyarkodásban és idegengyű-
löletben éli ki magát. Ennek a világnak ad hangot versben Gva-
dányi, prózában Dugonics András.

Nagyatyja dalmata telepesként érkezett Szegedre. Atyja a
magyar városban gyorsan halad a magyarosodás útjára. András
fiát magyar iskolába adja, noha dalmát tanító is működik a
városban. A kis Dugonics 1750-ben a piaristák gimnáziumába ke-
rül, majd belép a rendbe. Tanulmányait abban az időben végzi,
melyet „piarista fölvilágosodásnak” szokás nevezni. A nevet adó
mozgalom Rómából, a rend központjából indul ki. Jellemző rá,
hogy bölcselthen szembefordulnak a skolasztikával és kitarul-
nak a természettudományos bölcsélet felé. Newton, Wolff és
Leibniz nevét írják zászlajukra. Tanításban pedig a gyakorlati
élet követelményeit tartják szem előtt: mindent tanítanak, ami
a közjót előmozdítja. Természetesen a kegyes atyák fölvilágoso-
dott racionalizmusa végig egyházi mozgalom marad, soha nem
kerül szembe a vallás tanításaival.

Dugonics szegedi diákeveiben találkozok először a történelem-
mel — a piarista iskolákban ekkor már tanítanak nemzeti törté-
nelmet — s egész életére eljegyzi magát vele. Növendék és fiatal
tanár korában minden keze ügyébe kerülő történeti munkát elol-
vas. Mint egyetemi tanár szoros barátságot tart fenn az exjezsuita
történettudósokkal, Kaprinayval és Katonával. Katonát gyakran
elkíséri utazásaiban, és az ő példájára leutazik Világosvárra, mi-
előtt megírja az Etelkát, hogy megismerkedjék a történet szin-
helyével.

Történeteszemléletére és ábrázolására a fölvilágosodás üti rá
bélyegét. A nemzeti lelkesedés, az író fanatikus magyarsága fog-
ja egyvé a regényben az eseményeket. Ez szépíti meg a gyenge
rajzot, ezt honorálja közönsége is. Hiszen magyar író eddig még
nem adott közre könyvet ilyen hangú bevezetéssel:

A-mi pedig Szivemet illeti, talpig ki-tettszhetem Irásomból. Eleve azt mondhatom: igaz Magyar vagyok, és Hazámat szerfö-lött szeretem. Hogy benne születtem, soha sem szégyenlem. Adná Isten, hogy ő se szégyenlené neveltetésemet.*

Írásaiból nem hiányzik teljesen a vallásos elem, csak uralkodó szerepét veszíti el. Erre utal már az is, hogy regényei a pogány őskorban játszanak. Ennek ellenére hősei sokat emlegetik Istent: a Magyarok Istene lesz belőle. Ezt a nevet egyébként magával Etelkával találattja ki:

Örüllyetek, és örvendezzetek Ti meg-győzhetellen Magyar Se-regek! kiket a nagy Isten, ismét ki-hozván Szittyiánkból, ezen Or-szágunkba, mint édes Anya-földinkbe, bé-segített... Azon nagy Istenünknek szent nevét... a mái naptól fogva, egészen a világ végezetéig, ne másnak; hanem a MAGYAROK ISTENÉNEK hív-juk...

Etelkának ezen buzgó gerjedelmei, úgy-annyira fel-gerjesztet-ték az igaz Magyaroknak szíveiket, hogy mindnyájan sűrű könyv-hullatásokra fakadának és nagy zokogások között, nem egyebet mondhatnának: Magasztaltasson a Magyarok Istene!...

A Magyarok Isteneének vonásai erősen hasonlítanak a barokk freskók Atyaistenére: ott ül a mindenség trónján és gondviselésével irányítja a világ folyását — de az idők változását mutatja, hogy hiányzik alóla a lépesőzetes fölepítésű barokk szemlélet többi tagja: nyoma sincs Szűz Máriának, az angyali karoknak és a szenteknek, s a csoda nem jut szóhoz.

Ami pedig a pogány hősöket illeti: nem is olyan pogányok. Közelel rokonai Faludi nemes emberének, csak kevesebb keresztény tartalommal. A vallás helyett inkább a társadalmi kötöttségek irányítják őket. Tulajdonképen korának nemeseit vetíti vissza a régmúlta. Olyanok, mint a kötetek elé csatolt metszetek figurái: a honfoglaló hősök a tizennyolcadik század végének divatos ruháiban, rokokóba hajló barokk környezetből tekintenek az olvasóra.

Ez a kor érzi már a történelem szépségeinek vonzását, de a maga naiv racionalizmusában képtelen fölismerni, hogy minden országban és minden korban mások az emberek, hogy minden kor-nak megvan a maga sajátos levegője, aszerint, hogyan éltek meg az örök emberi problémákat. Őt és közönségét csak a történeli nevek csengése érdekli, és az, hogy ezek a régi nagyok „mit cse-lekedtek... miként vitézkedtek...” A nagy tettek véghezvivőit akarja kiemelni a feledés homályából:

Azon iparkodtam: hogy honnyi Történeleinket vegyem írásom tárgyául, s-fő-képpen azon embereket Országunkban, kik, midőn éltek, nagy névben és böcsületben voltak; de holtjok után olly feledékenségbe jöttek, hogy ha annyi derék tetteik vagy hit-ván kis Iráskákban, vagy a parasztok szájában nem forogna, mi-vel Iróink semmit se hagylak írva felőlők, örök feledékenségben, a setét Tartománynak völgyeiben hevernének.

* Dugonics saját helyesírást alakított ki magának, ezért idézetinkben ragaszkodunk az eredeti írásmódhoz.

Ezért gyakran keveredik olyan anakronizmusokba, amelyek a mai olvasót mosolyra indítják. Például egészen természetesen találja, hogy az unatkozó honfoglalók latin auktorokat olvasnak.

Korának történelmi irodalmát tökéletesen ismeri és munkáiban föl is használja, de az író szuverén hatalmával rostálja és módosítja őket. Csak ott a hiba, hogy közben egyedül lobogó lekésedése vezeti. Adataiból csak azt fogadja el, ami jó fényt vet őseinkre. Ha a keze ügyébe kerülő szerző kedvezőtlen állít a magyarokról, fölháborodva utasítja el, legyen bár „Leo, ama napkeleti bölcös császár”, vagy a nagy tekintélyű Pray György. Élénk képezeletének leleményeivel és etimológiai játékaival módosított anyagát azután teljes tudományos komolysággal tárgyalja jegyzeteiben, úgyhogy a tájékozatlan olvasót könnyen megtévesztheti.

Balfogásai mellett van néhány szerencsés találat is. Legkiemelkedőbb az, hogy Pray Györggyel együtt elfogadja Sajnovics korszakalkotó felfedezését, a magyar és lapp rokonságot:

Mivel mind-nyájan azok a nemzetségek, melyej Éjszak felé laknak (a Finomok, a Lápok, a Cudarok, a Botosok, a Kajánok, a Nyílasok, a Savósok, a Halmiak, a Honváriak) régente a Magyar nyelvet egyetemben tudták; bizonyosak lehetünk abban: hogy mind-ezek a Scitáknak véreik, avagy talán Szü öik. — De ezekben az üdőkben azon említett Nemzetségeknek nyelvök igen megváltozott. Sok idegen szavak iktatódtak bele. — Mind-az-állal: mivel (még mostanában-is) ki-teccik: hogy azoknál éppen olyan a Szó-szerkesztés (Syntaxis), és a Szó-éjtés (Casus nominum, Conjugationes verborum), valamint a Magyaroknál, (mert ebből a kettőből ösmértetik-meg a Nyelveknek atyafiságjok); az ő megromlott mostani nyelvöket-is magyar ivadéknak kelletik mondanunk; a-mint ezt bővebben megmutatta Sajnovics boldogultt Jezsuvita, ki ezeken a tájakon forgott, és az ő mostani vegyes nyelvöket a mi magyar nyelvünkkel elég szerencsésen özsze-hasonlította.

Azon kívül, hogy egyebütt is gyakran emlegeti északi rokonságunkat, külön trilógiát szentel népszerűsítésének: *Etelka és Jólánka* című regényeit és a kettőt összekapcsoló *Etelka Karjelben* című színdarabot. Természetesen keze között Sajnovics sem jár jobban, mint többi forrása: adatait kritizálja és módosítja, s közben szabadjára engedi etimologizáló kedvét. Riga nevééről így elmélkedik:

Mely várost régi Eleink Rigónak; a mostaniak Rigának mondgyák. Így változtatták-el (Karjel felé) a többi magyar neveket-is, a-mint a következőkből ki-fog-tecceni...

A Jólánkában leírja Karjel határait:

Az a Karjeli Birodalom, mely Etelének örökös Jószága vala, éjszak felé vagon a Balta-tengörnek Finomi öble mellett (sinus Finnicus). Ezt a sok részekre el-oszlott Tengört azért nevezheték édes Eleink Baltának: mert (az ő képzelődések szerént) balta formája volt; vagon mostanában-is. A Karjeli Birodalomnak határjai ezek: 1-szer: a Finomi öböl és Honvár (Hongria, Ingria,

Ingermanland) II-szor: Nap-keletre, egy gyönyörű kis Ország, melyet így neveztek: Holmi; mostanában Holmia, III-szor: Éjszak felé vagyon egy hosszú Ország, melyet a Régiek Savónak mondtak; most Savólandiának-is, Savólaxiának-is. IV-szer: Nap-nyugotra vagyon Bot-ország. (mostanában Bothnia). Az-után Fínomország (most Finnia). Ismét Nyil-ország (most Nylandia). Végteरे Kaján-ország (mostanában Kajánia). — Ezek bizonyára mind Magyar nevek, s-azt-is jelentik: hogy Magyar Eleink ezen Tartományokat birtokokban tartották; és innét mentek osztán a Világon széjjel.

Ha fantáziája egyszer nekiszabadul, akkor nincs megállás. Nem elégszik meg azzal, hogy az egész világot benépesítse magyarokkal, hanem az időben is messze visszanyúlóan kiterjeszti a magyar történelmet. A hún-magyar azonosság hagyományos tana segítségére jön, de nem csak a húnokat, hanem az összes szitytyákat is habozás nélkül megteszi magyarokká. Az argonauták történetét, *A Gyapjas vitézeket* például azért teszi közzé, mert „kár vólt volna pedig ezen régi történetet, új világra nem hozni: mivel benne édes Eleinknek, ama régi Scitáknak nyomdokait látjuk”. Hiszen Medeának édesanyja szittyá nő volt!... S az eredetiben vékonyan emlegetett szittyák történetét alaposan kiszélesíti, hőseikre pedig ősmagyar neveket aggat.

Azon eszközök közül, amelyek segítségével a multat föl akarja támasztani, külön meg kell emlékeznünk nyelvezetéről. Amikor a régmúlt hőseit szólaltatja meg, nyelve megtelik népies szavakkal és zamatos szólásokkal. Maga kifejti, hogy hőseit úgy akarja beszéltetni, ahogyan régen szólottak. S erre a célra a nép nyelvét használja föl, mert — nyilván Herder örökségeként — a nép nyelvét azonosnak tartja a régi, romlatlan magyar nyelvvel. Valószínűnek látszik, hogy a maga magyarságát is hangsúlyozni kívánja a népies beszéddel, Mert egyre több népi elemet visz írásába, sőt az *Etelka* harmadik kiadását teljesen átírja szögedi nyelvre és élete végén maga is szögediesen ír és beszél.

Nyelvének van még egy nagy érdeme: gyakran egészen közel kerül a mindennapi élet nyelvéhez, megtelik étellel. Akik előtte és körülötte írtak magyar prózát, valamennyien nehézkesek hozzáképest, különösen a párbeszédekben. Ime egy példa a *Jólánká*ból:

Gyulafi: Hát' már én most itten vajon mi vagyok?

Sojmos: Őtödik kerék a Göncöl szekeren.

Gyulafi: Hát még mi lösz belöllem?

Sojmos: Vagy fúrú, vagy kalapács; de lösz még-is valami.

Gyulafi: Haza mönnyek-e?

Sojmos: Itt-is ide-haza vagy.

Gyulafi: De azt tartják a Magyarok: hogy jobb ott-hon; mint itt-hon.

Sojmos: Ott leg-jobb laknod, ahol dógod jól vagyon.

Gyulafi: De hogy éllyek itten dologta'anul?

Sojmos: Elég dógodba kerül; ha a jövő esztendőre várakozol.

Az életszerű párbeszédet annak köszönheti, hogy számos színarabot dolgozott át magyarra és ott szükségképen belegyakorol-

ta magát a párbeszéd technikájába. Azonkívül mindig szoros kapcsolatban maradt az élő nyelvvel. A szegedi vásárokon jegyzetfüzettel kezében szokta figyelni a nép beszédét (tetemes szólásgyűjteményt hagyott ránk). A beszótt népies szólások még hozszadalmas mondatait is életközelpbe hozzák.

Főművének, az *Etelkának*, van ezenkívül még egy hatáskeltő eszköze: a belé rejtett politikai célások tömege. Főljegyzéseiben megvallja, hogy elsősorban politikai okok készítették írásra:

Etelka nevezetű könyvemet 1785-dik esztendőben kezdettem és két holnapok alatt szerencsésen el is végeztem... Ezen könyvem írásának főoka vala Magyarországnak egykori siralmas állapottya második József császárnak igazgatása alatt...

Könyvébe belerejti a kalapos király uralmának minden fájó sérelmét, kezdve a vallási intézkedéseken és végezve a fojtogató németesítésen. II. Józsefet Zoltán alakja mögé rejtve hangot ad annak a fölfogásnak, hogy a gonosz tanácsadók idegenítik el népüktől a királyokat; nem jó magyar érzésű tanácsosok veszik körül az uralkodót, hanem idegen és elidegenedett magyar urak:

Azon Tisztségekre, mellyek Országunkban leg-elsők, Kül-orzszágiakat fel-emelni; En-nállam annyit téssen: mint Ebre bizni a hájat. Soha az Illyetén Gyütt-ment bujdosó Csillagok jót nem jelentettek Országlóknak.

A Kádár főpap szájába adott kifakadások nem kímélik a külföldet járt főurakat sem, akik lenézik az itthoni állapotokat:

Ezek csak éppen azért kevélyek: mert külső Országokban vóltanak. Mintha a Csacsi azért érdemelné-meg a bársony nyerget; mert megjárta Tónát-Baranyát. S mintha őket azért kellene nagyra böcsülnünk: mert a Föld-mérésnek tudománya csupán a lábokban vagon, nem penig a Fejekben.

Ha már így beszél a külföldön forgott magyarokkal, még kíméletlenebb az idegenekkel szemben. Intrikusnak minden írásában idégent tesz meg. S ezeknek bemutatásában keményen goromba tud lenni. Cserei orvosát imígyen jellemzi:

Német-orzágbul származott, de Pannoniában neveltetött. Tudományja a tudatlannak csupa zavarék; de harcsaszája irtóztató. Ökör-nyelvét füstre löhetett vólna aggatni. Ha két szája lenne, mellette mind mög-süketültek vólna a hallgató embörök.

Dugonics tudja, mit és hogyan kell írnia, hogy kedvében járjon közönségének. Olvasói mannaként fogadják írásait. Az *Etelka* az első igazi magyar könyvsiker. Első kiadása egy éven belül elfogy és rövid időn belül még két újabb kiadás követi. A kritikusabb elmék ellenvetései elvesznek az országos ünneplés lelkes zajában. A kirobbanó siker előtt még a felekezeti előítéletek sorompói is lehullanak. Könyveit nemcsak a katolikus papság és

nemesség könyvespolcain találhatjuk meg, hanem a sárospataki meg a debreceni kollégium könyvtárában is.

Dugonics dicsőségét az irodalomtörténet később alaposan meg-
tépázta. Idők folyamán egyre inkább kitűntek fogyatékoságai.
Ezeket főlöszleges volna tagadnunk. De ha helyesen akarjuk meg-
ítélni, nem szabad kiszakítanunk a maga történeti keretéből Ér-
demei elvitathatatlanok az irodalmi népiesség előkészítésében. Hi-
szen tudatosan gyűjti és propagálja a népi hagyomány addig le-
nézett kincseit. Előfutár szerepet tölt be a honfoglalási eposz tör-
ténétében is: egyenes út vezet tőle Aranyosrákosi székely eposzán.
Horváth Endrén, Debreczeni Mártonon, Czuczoron, Vörösmartyu
át Arany-hún eposzáig. De hatása túlnőtt az irodalom határain:
érdeklődést támasztott történelmünk iránt és népszerűvé tette a
nemzeti őskort. A régi dicsőség csillogtatásával ébresztgette a
nemzeti szellemet, a nemzeti öntudatot. Szerényebb eszközeivel
ugyanazt az hivatást teljesítette a maga korában, mint Jókai a
szabadságharc bukása után. Eszközei a mai olvasó szemében nem
egyszer furcsának tetszenek. De ne feledjük azt, amire egyik mélt-
tatója figyelmeztet: „a magyarságnak akkor, évszázados alélt-
ságból eszmélkedve, számban megfogyatkozva, Európától elfeled-
ve szüksége volt ilyen drasztikus eszközökre, hogy önbizalmát
visszanyerje.”

ELNÉZTELEK

*Elnéztelek s magamba íttam arcod
S hangod s szemed, S a lényed illatának
Titokzatos varázsa szállt s eláradt
Szivem felett, elringatott s felajzott.*

*S vittem tovább lelkembe zárva fáradt,
Szép arcodat, e könnyű, tiszta rajzot
S mint pillenyáj a nyár nyomán, kirajzolt
S futott vágy, ábránd s gondolat utánad.*

*Ki vagy nekem te? Mondd, micsoda végzet
Kötött hozzád? Jósors? Bűbáj? Igézet?
Hogy percem sincs eszmélni néha másra.*

*S hogy izeid mindenkor elkísérnek,
Mit adsz nekem te hang, te arc s te lélek,
Sorsom s magányom örök útítársa?*

Szegárdy-Csengery József

ASSZONYOK

Irta Gábrriel Katalin

A délutáni nap egy eltévedt sugara ferdén esett be a hatalmas, sívár terembe és megcsillogtatta a levegőben úszó pornyalábót. A helyiség többi része egyenletes, szürke világításban maradt. Az egyforma, meglehetősen sűrű sorokban egymás mellett álló kis írógépasztalok, a gépek fölé hajló fejek, az asztalapakra és székekre halmozott papirnyalábok s szemben ezzel az írógéphadosztállyal az osztályvezető iratesomókkal megrakott hatalmas íróasztala — mindez véglegesen és reménytelenül szürke, józan és idegen maradt. Sohase fogja megszokni ezt a helyet: a nagy, országos bankvállalat levelező osztályát. Most úgy tetszett neki, hogy a kis józsefvárosi fiók, ahol még az elmúlt héten is dolgozott, kisszámú és egy kicsit már ismerőssé vált kollégáival sokkal barátságosabb, kevésbé félelmes, otthonosabb hely.

Pedig hiszen ott sem fáj a szíve kevésbé.

De itt még alig ismert valakit és e pillanatban csüggedten érezte, hogy még csak a nevét sem fogja tudni soha megjegyezni ennek a sok fiatal nőnek, és sohasem fogja elfogulatlanul viszonozni a férfi kollégák köszönését. Az, hogy a feléje meredező problémák valamelyikével odamenjen a nagy íróasztalhoz és attól a közömbös, csipetős, száraz arcától kérjen segítséget a megoldásukhoz, egyenesen lehetetlennek látszott. Még sohasem csinált ilyesmit: sohasem írt még üzleti leveleket, nem töltött ki inkasszó számlákat és sohasem értesített üzletfeleket arról, hogy mit írtak folyószámlájuk javára, vagy terhére.

Úgy elmerült mégoldhatatlannak látszó feladatába, hogy észre sem vette az idő múlását. Csak arra figyelt fel, hogy körülötte mozgolódás, suttogás támadt. Néhányan a fiókjukat huzigálták, írógépfedelek kattantak, az asztalok megürültek s lassan a széksorok is foghíjjasokká váltak.

Úgy látszik, vége a hivatalos órának, kezdődik a „magánélet”. Mindenki felszabadultan, megvidámodva siet a hatalmas, szárnyas ajtók felé. Picit, nehezet sóhajtott. Ő nem siet. Neki nincs magánélete.

Az öltözőben éppen amellé a vékony, platinaszőke lány mellé került, akiről Szabados doktor azt mondta tegnap: — „Ez aztán tudja, hogy kell élni egy csinos nőnek Budapesten.” A lány gyors, magabiztos mozdulatokkal készülődött: az ajkát festette, frissen berakott haját kócolta a tükör előtt s közben egy divatos slágert fütyüréztett: János legyen fenn a Jánoshegyen... lát-szott rajta, hogy tetszik önmagának s az is, hogy tudja, miért akar szép lenni. Márta idegenkedve, rajtafelejtett szemmel figyelte, nem tudott volna beszámolni magának sem, láttán mit érez. Mindenesetre az érzés egy cseppet sem volt kedvező, s mikor ezt észrevette, sietve el is utasította magától. Ugyan miért is? Mert Szabadosnak rossz nyelve van és bizonyára kissé zavaros fantáziája is?

Ezúttal másodszer ötlött eszébe a kisfiúarcú futballbajnok neve s erre a felismerésre bosszúsan megrázta fejét. Ahogy kilépett

a lépcsőházba, aggodalmasan pillantott körül s szinte szaladt az örökmozgó felé. Mióta valamelyik szombaton úgy fordult, hogy egyszerre léptek ki az étteremből, s a szélesvállú fiatalember hozzásatlakozott és egészen hazáig vele tartott, azóta úgy látszik, jogot formál ehhez. Ő pedig úgy érezte, neki igazán semmi dolga nem lehetett itt senkivel. A kinnak az a sűrű, erőszakos közege, mely még a lélegzetét is megnehezítette, a tűrhetetlen testi fájdalom erejével akadályozta meg abban, hogy bárkivel közel-ségbe kerülhessen.

A többiek gyorsabban megértették ezt. Az a vöröshajú fiatal-ember — nevét nem jegyezte meg, csak azt, hogy a cég egyik ügyésze — csak egyszer, féltréfásan és mintegy véletlenül fordult hozzá, miközben a fal mellett álló szekrény irattartói közt kutatót s a szőke Judyval az ujonnan megnyílt, divatos cukrászdáról csevegett: — Igazán, Márta asszony is eljöhethetne egyszer. Már csak a millió miatt is érdemes. Igazi nagyvilági hely. Na, jöjjön el ma délután! Ő pedig, miközben udvariasan megköszön-
te, azon gondolkozott, honnan tudja ez a férfi a nevét és honnan tudja, hogy asszony; általában mindenki lánynak nézte. De igazán elfogadható ürüggyel utasította vissza: a házaspár, akinek lakása egy részét bérbeadta, éppen ma fog beköltözni, nem me-
het el hazulról délután. De a hangjában, vagy talán a mosolyá-
ban, vagy sötét szemében mégis lehetett valami, amiből ez a csú-
nya és okos férfi megértette, hogy ... Mit is? Azt, hogy ő milyen
távol, milyen végtelen távol van mindettől. Sohasem próbált töb-
bé közeledni.

És az a másik, az a jókedvű szőke, akiről a lányok azt mon-
ták, hogy a legjobban öltözik az egész bankban — a nevét annak
sem tudja, magában csak „bankfiúnak” nevezi —, az, aki teg-
nap, mialatt tizóraiztak, odajött cigarettázni és udvarolni a lá-
nyoknak. Mindig a nők körül lebzsel, ha csak tehette. Tegnap
azzal ugratta őket, hogy megfigyelése szerint minden nőnek, ki-
vétel nélkül kidagad a lába a cipőből. Nyár volt s a körömcipők-
ből valóban kissé kiduzzasztotta a meleg a bokákat, de a lányok
nevetve tiltakoztak. És ő körüljárt és bekukucskált a kis asztalok
mögé és rájuk bizonyította a szépséghibát. Nála is megállt, de
nála nem okvetetlenkedett, hanem ünnepélyes elismeréssel kije-
lentette: — Csak egyedül a Márta nagyságos asszonyé nem. Ezt
én már régen megfigyeltem. — Ő önkénytelenül lepillantott kes-
keny, félcipős lábára s értelmetlen meglepődéssel állapította meg,
hogy a fiú igazat mond. Mosolygott is — elnézően és szomorúan
mert mindig elszomorodott, ha valaki a szépségére haszontalan
és oly gyalázatosan megcsúfolt szépségére — emlékeztette. De
nem szólt semmit és a fiú is elkomolyodott hirtelen. Azóta nem
is alkalmatlankodott neki többé s csak néha találkozott csinos.
barna szemének kutató pillantásával.

De ez, ez az ifjú futball-bölcény, ez nem értett meg semmit.
Hiába igyekezett előle, tőle sietve eltűnni az étteremből, vagy —
ha látta, hogy amaz elkészült már — szándékosan elhúzni az időt,
beszélgetni, megvárni, míg elmegy. Szabadosan utánaszaladt, vagy
megvárta, de bizonyos lehetett felőle, hogy amikor az asztaltól
fölkel, egyszerre csak mögötte áll, kezében az ő kabátjával, hogy
ráségitse, s indul vele, mögötte — mintha csak összetartoznának.

Márta csodálkozott és bosszankodott. Nem értette, mit akar tőle, nem értette, hogyan nem érzi meg vagy mért akarja áttörni a fájdalomtól köréje kövült falat. Lapos udvarlása untatta, a beszélgetés kényszere terhére volt; egyedül akart maradni, bezárkózni a kínba, mint egy szobába: — az otthonába.

Most is, ahogy a felvonóból kilépett, máris megpillantotta. Ott állt a kapus fülkéjének támaszkodva és cigarettázott, szeme a felvonón. Kétségtelenül őt várta és azonnal csatlakozott hozzá.

Márta nem tiltakozott, nem nézett rá — szótlanul elindult. Egy darabig hallgatva mentek egymás mellett. Végre a férfi megszólalt:

— Láttam, megint el akart tőlem szaladni! Csakhogy az nem olyan egyszerű ám! — azon a félig hízelgő, félig kötekedő hangon kezdte, ahogyan a férfiak „kikezdeni” szoktak a fiatal nőkkel. De ahogy felpillantott rá, Márta észrevett a szemében valami kis ijedt kérdést, ami hirtelen megindította. Idáig mindig igyekezett ugyanabban a kötődő, tréfás hangnemben felelni: nem akarta, hogy barátságatlannak tartsák. De most hirtelen mást gondolt. Elvégre semmi értelme, hogy valami ostoba, flörtszerű dologra kényszerítse magát, csak azért, hogy gőgösnek ne tartsák. És talán azért is, hogy a könnyű szavak mögé elbujhasson a bánatával. Ennek a fiúnak is jobb lesz így. Elhatározta magát: minden szavára egészen komolyan és a valóságnak megfelelően fog válaszolni.

— Igen, sietek haza, — mondta — fáradt vagyok.

— Nem érzi jól magát idebent a központban? — próbálkozott a fiatalember. — Pedig hát tudja, ez nálunk nagy ugrás előre, már néhány hét után bekerülni a fiókból.

— Odakint sokkal jobb volt. Csak most látom.

— Miért? Hisz ez oly remek épület. Minden a lehető legmodernebb benne s a legnívósabb kollégák itt dolgoznak.

— Nem tudom. Talán azért, mert ott kevesebben voltunk. És majdnem csupa nő. Az igazgató és a főpénztáros kedves öregurak.

— Hát annyira utálja a férfiakat?

— Úgy látszik, mostanában rosszul birom őket.

A férfi nem sértődött meg. Elszántan és indiszkréten folytatta. Talán megérezte, hogy most mindent megtudhat, ami izgatja. Ami körül már napok óta kutatva keringtek a gondolatai.

— Azért hagyta ott az urát?

Márta ránézett, csodálkozva. Mit mer ez? S még jobban csodálkozott a saját feleletén. Nem azt mondta: Mi köze hozzá? Sem azt: Hogy merészel? Ezt mondta:

— Nem én hagytam ott, — s a hangja tompán csengett.

A fiatalember is elcsodálkozott. A váratlan őszinteségen, vagy a válasz tartalmán?

— Hát ő? Ilyen szép fiatal teremtest? Lehetetlen!

— Nincs olyan asszony, akinél még szebb és még fiatalabb ne akadna. — mondta kiszáradó torokkal.

— Lehet. — mormogta a fiú elgondolkozva. — Ámbár talán vannak a szépségen túl más tulajdonságok is, amik... de ezt nem fejezte be. Szóval a régi nóta. Kikapós férj, megcsalt asz-

szony. De az ilyesmiért nem szoktak elválni. Miért nem vett rajta másképp elégtételt? Ahogy annyi más asszony?

Az asszony elnevette magát. Ezen már igazán csak kacagni lehetett. Ránézett kísérőjére, sötét szemében gúny égett, de ez talán nem is ennek a férfinak szólt. Talán a válasza sem.

— Lássa, ez eszembe se jutott. — mondta lassan, fuldokolva valami belső, görcsös nevetéstől. Kis idő múlva elkomolyodva, kisés keményen tette hozzá: — Nem szoktam a saját eljárásomat a mások magatartása szerint igazítani. Ruhadarabokat se szeretek kölcsönkérni, de életformákat még sokkal kevésbé.

— Ezt nem egészen értem, — mondta Szabados, és Márta ezt szívesen elhítte neki. Kissé bizonytalanul tette hozzá: — Hát nem volt a közelében soha olyan férfi, aki ... akit ... egyszóval ...

Márta kissé türelmetlenül vágott közbe:

— De hiszen mondtam, hogy férjes asszony vagyok. Nem hagytam ott a férjemet, nem váltam el — nem is fogok. Hogy ő mit csinál, az az ő dolga.

— Ez azt jelenti, hogy szerette a férjét. Talán még most is szereti. — Most már egészen elkomolyodott a férfi. Elgondolkozva mormogta: — Akkor pedig meg kellett volna bocsátani neki. Hány asszony huny szemét az ilyesmi fölött.

— Igen. Mondják. De hiszen nem minden férfi igényli a bocsánatot. Némelyik talán el se tudja viselni. Aztán meg tudja maga, hogy — félbeszakította önmagát, meg is állt és szembe fordult a férfival: — Maga katolikus?

— Református vagyok. — mondta a fiú csodálkozva. — Miért kérdi?

— Nem baj, azért tudnia kell, hogy az Úristen is csak a bűnbánó bűnösnek bocsát meg. Az olyanak, aki igényt tart rá. Egyébként nem is arról volt szó, hogy én megbocsátottam-e. Elment, mert ez neki így előnyösebb volt. Amíg az volt előnyösebb, ha mellettem marad — és mindenesetre olcsóbb is — addig maradt. És én éveken keresztül próbálgathattam megvalósítani a szörnyű szavakat: Nem mondom neked, hogy hétszer, hanem hogy hetvenhétszer ... Ezt már nyilvánvalóan magának mondta, nem törődött vele, hogy valaki hallja-e érti-e, miről beszél. — És én meg is próbáltam, naponkiut és hetenkint, és óránként — éveken és éveken át. De sikertelenül. Kétségbeejtően sikertelenül.

Elhallgatott, a lába alatt lassan elszürkülő utakövet nézte, nyilván el is felejtette, hogy mellette is lépdel valaki. Fölrezzent, mikor az megszólalt:

— Miért volt neki előnyösebb, hogy otthagyta magát? Hiszen nyilvánvalóan tartásdíjat kell fizetnie, ha ő volt a hibás?

— Nem, én eltartom magamat. — mondta gyorsan. Így hát olcsóbb is. Kevésbé botránys is így. Legényembernek nem veszik rossznéven, ha ...

— Értem. Így nem veszik rossznéven, ha barátnője van. De hát — most a férfi állt meg és gyerekes arca szokatlanul elkomolyodott, szeme is elfelhősödött — de hát így aztán már igazán nem szabadna ennyire szigorúnak lennie. Miért nem akar senkivel szóbaállni? Hiszen csak nem maradhat egész életében egyedül? Ilyen fiatalon? Hiszen így nincs semmi akadálya annak, hogy valakit megszeressen, valakit, aki őszintén szeretné magát

és ... világos, hogy rövidesen kimondják a válást és — férjhez kell mennie....

Az asszony egy kis, türelmetlen mozdulatot tett. — Hiszen már mondtam magának, hogy asszony vagyok. Van férjem. Hogyan mehetnék újra férjhez? Ez éppen olyan lehetetlen, mintha egy élő embernek azt mondaná, hogy meg fog születni, vagy egy halottnak, hogy meg fog halni ...

— De hiszen ha egyszer a válást kimondják ... — ismételte amaz csökönyösen.

— Számomra tökéletesen közömbös, hogy az anyakönyvvezető mit mond. A fontos az, az volt, amit annakidején én mondtam. Amire megesküdtem ... De ... Én már itthon vagyok. Jóéjszakát.

Hirtelen kezét nyújtotta és sarkonfordult, otthagya a férfit. Az elgondolkozva bámult utána, gyerekes arcán csodálkozás, csalódás és valami meleg szomorúság maradt.

Márta pedig, miközben felsietett a lépcsőn, megkönnyebbülten felsóhajtott. Remélte, hogy most végleg megszabadult ettől a fiútól és kérdezősködéseitől. Már el is fejtette. Végre megint egyedül lehetett. Ez jó volt. Pedig a kín, mely eddig valahol belséjének egy rejtett zugában lapult, mintha csak erre lesett volna, most újra teljes erejével előtört, élesen, tűrhetetlenül, mindent elborítón. Sóhajtania kellett, mint aki nem kap levegőt.

Lassított s egyszerre — minden látható kapcsolat nélkül — egy apró, gyermekkori, rég elfeledett jelenet ötlött eszébe. Alaposan összevezetett kisöccsével — sokgyerekes ház volt s ők ketten a legkisebbek. Már nem emlékezett, min kaptak össze, csak arra, hogy nagyon fel volt háborodva; úgy érezte, súlyos igazságtalanság történt vele. Panaszra is ment, de nem Anyuhoz — túszágosan sokan voltak ahhoz, hogy ilyesmivel hozzá lehetett volna fordulni. Délután az iskolában a tisztelendő úrnak panaszolta el sérelmét, aki szóvátette sírástól kivörösödött szemét.

A kedves, fiatal pap figyelmesen végighallgatta, aztán csendesen megcsóválta a fejét:

— Hát ez igazán bosszantó egy história! — mondta. — Nagyobb baj már csak akkor lehetett volna számodra, ha nem teveled történik ez a komiztság, hanem te csimáltad volna Miskával.

A megértően induló válasznak erre a váratlan fordulatára a kislány meghökkenve, elégedetlenül bámult a papra. Úgy tetszett neki, hogy amit mond, értelmetlenség. Milyen furesákat beszél ez a tiszti! — gondolta nehezeltelve, és elgondolkozva továbbssomfordált.

De úgylátszik, a furesa válasz, amelyben akkor egyáltalán nem hitt, máig sem tűnt el az emlékezetéből. Mert ime most, annyi év után, váratlanul — bár most is meglehetősen értelmetlenül — felbukkant. Csodálkozva, hitetlenül bámult rá most is — és mégis úgy tetszett, csöppnyi halk enyhülést hozott. Mintha a nyers, égő húsról langyos olajsepp hull — nem, nem gyógyul meg tőle, de mégis, pillanatra hűsít.

Lassan ballagott fel a lépcsőn és csendesen nyitotta az előszobaajtót. A homályos helyiségből feléje áradó széles csend szívenütötte. Most, hogy itthon volt, hirtelen elviselhetetlennek érezte az egyedülletet. Talán Darkóczyné még itthon van, gondolta reménykedve és rokonszenvvel gondolt a szép, elegáns hölgyre, aki

most férjével a nagy lakás egy részét bérelte. Hiszen most a kislányuk is itt van, s ha el is mennek társaságba este, ma is bizonyára lefekteti előbb.

Töménytelen jelentkező közül választották ki Anyuval és az ügyvéddel együtt ezt a pompás emberpárt. Hiszen most, hogy a lekapsolt országrészekből annyian özönlöttek át, nagy lakáshiány volt a városban s a hirdetésre olyan tömeg jelentkezett és annyi mindent ajánlottak fel neki a labkér mellé, és azon túl — angol nyelvoktatástól kezdve az ingyenes operajegyekig — és valamennyien annyira igyekeztek kedvező benyomást tenni, hogy szinte bűnösnek érezte magát, amikor — ezen az egy páron kívül — el kellett őket utasítani. De ezek olyan meggyőzőek voltak, a férfi oly magabiztos és fölényes, magas termetével, finom angol-gyapjú utazóruhájában, az asszony olyan nyájas és egyben méltóságteljes drága bundájában és bonyolultan egyszerű kis fekete kalapjában. Az ember igazán biztonságban érezhette magát velük. Az asszony családi neve ismert erdélyi mágnásnév volt, a férfié is jóhangzású, s amikor beszélgetés közben még a püspök nagybácsit is megemlítették, nemcsak az ügyvéd, Anyu is meg volt győzve. — Hát ezeket aztán nyugodtan odaveheted fiam! — mondta neki hazameinet. Ezek igazi úriemberek. Nem kell félni, hogy valami szélhámusokat fogadsz be, akik aztán kihúzzák alólad a lakást.

Igy aztán a ragyogó asszony és elegáns férje beköltöztek Mártaék megürült hálószobájába és ők használták az úriszobát is. Márta magának csak a kis szalont tartotta meg, azt a kis keskeny szobát, amelyet — a kisfiú rövidke életében — gyerekszobának használtak. Odavitette be az ágyát és ott intézte el gyors, rövid, magányos étkezéseit.

Délután költöztek be. Autón jöttek és Márta csak este látta őket újra; a hallban találkoztak össze, amikor az új lakók éppen vacsorázni indultak. Az asszonyon estélyi ruha volt, fekete csipkeköltemény, fején nagy, tüllel keretezett fekete kalap, mely gyönyörűen kiemelte fényes, sötét haját, gyöngéden rózsás arcbőrét. A nyakán pompás gyöngysort viselt. A férfi éppen rásegítette a könnyű, puha nerc-belépőt. Márta őszintén megcsodálta őket, egy pillanatra még fájdalomról is megfeledkezett. Ime, egy boldog emberpár — gondolta engesztelődve.

Másnap reggel aztán furesa meglepetés érte. Amikor — eléggé későn, mert éjjel csak forgolódott ágyában — kilépett szobájából, csaknem nekiütközött valakinek. Egy idegen asszonynak. A nő csúfos volt és öreg. Fakó haja rendetlenül lógott nyakába. vonásai petyhüdtlen szürkéllettek a ráncos nyak fölött. Valami színehagyott, gyűrött pongyola lógott rajta, fakó virágai még jobban kiemelték a fáradt szemek alatt a sötét karikákat, a türemelő ráncokat. Márta visszahökkenett tőle. Nem ismerte meg mindjárt. Az új lakók takarítónőt fogadtak, vagy valami öreg rokonuk érkezett meg az éjjel, hogy kiszolgálja őket? Mert az asszony nyilvánvalóan a reggeli körül szorgoskodott. Teáskannával futkosott, konyakos üvegel csörömpölt, Márta csak lassankint és húzódozva ismerte fel fogatlan nevetésében a tegnapi ragyogó mosolyt, csak nehezen hitte el, hogy amit lát, igaz: ez az ápolat-

lan, öregedő asszony azonos a tegnapeste ragyogó nerckeppes királynéjával.

Most inkább buzgó rabszolgánőhöz hasonlított, aki szultánját szolgálja ki. Suttogva köszöntötte a fiatalasszonyt, óvatosan nyitotta az ajtókat, lábujjhegyen járt-kelt, mint aki súlyos beteget ápol. Közben mentegetőző mosollyal beszélt:

— Későn kerültünk haza az éjjel... vagy inkább reggel... Istvánnak egy kis katzenjammerje van... Tudja drágám, milyennek a férfiak, ha a kártya nem megy úgy, ahogy kellene... Ha valami nem megy úgy, ahogy kellene, mindig az asszony a hibás... Rámoszolygott Mártára és elszaladt.

Ő csodálkozva bámult utána. Képzeteiben fényes éjszakai mulatót jelent meg, villanyfényben úszó kártyaszoba, ahol ez a hatalmas, szép és erőszakos férfi nagy bankókban játszik. S a mellette ülő ragyogó — de milyen fáradtságosan ragyogóvá varázsolt — asszony engedelmesen kacér mosolyával segít neki legyőzni az ellenfelet. Vajjon csak mosolyával? Márta csodálkozott és egy kicsit meg is hökkent. Csalódott volna Anyu? Mégsem olyan fenékgig tejfel ez a házaspár, ahogy gondolta?

De csodálkozásra máskor is akadt alkalma. Néhány nap múlva — váratlanul — egy kis leányt talált a lakásban. Sápadt, vékonycsontú, félnék tekintetű gyermek volt, anyja nagyvilági biztonságából nem volt benne semmi. Darkóczyné gyöngéd és zavart mosollyal mutatta be és megkérte, hogy „egy kis ideig” náluk maradhasson. Fekvőhelyet és ágyneműt is kért számára.

Ez ugyan nem volt benne a megállapodásban, de Mártának akkor sem lett volna kifogása a gyermek ellen, ha szülei nem fizetnek olyan gavallérosan s ha neki magának nem lett volna olyan égetően szüksége a pénzre. Sajnálta ezt a kislányt, bár erre semmi kézzelfogható oka nem volt. A gyermeknek — akár csak anyjának — megvolt mindene, ami fölösleges.

A lakás hamarosan megtelt drága gyermekjátékokkal és ragyogó mesekönyvekkel. Ezek, elvegyülve az asszonyi öltözködés fényűző eszközeivel, csakhamar teljesen megváltoztatták Márta otthonának képét.

Egy délután bekopogott hozzájuk. Senki sem felelt. Halkan benyitott.

De itt voltak valamennyien:

A férfi a széles kereveten hevert, mély álomban. Az asszony egy karosszékben ült, élében a kislány, s mindketten mozdulatlanul, szinte lélekzetüket is visszafojtva őrizték a férfi álmát. Az ajtónyílásra megrebbent szemmel fordult feléje, s ujját ajkára téve kényörgőt csendért. Mártának úgy tetszett, riadt és gyengéd tekintete kényszeríti a gyermeket is, egyszersmind rimádkodik is neki, hogy csendben maradjon. És úgy látszik, a gyermek érti ezt: sápadt arcockája, koraérett, komoly tekintete mélyen bevésődött a fiatalasszony lelkébe. Ezt a jelenetet, minden részletével együtt évtizedek múlva is épp oly tisztán és élesen fogja látni, ahogy ebben a rövid pillanatban lefényképeződött a lelkében. Visszavonult és csendben behúzta maga mögött az ajtót.

Most is, míg áthaladt az üres szobákon, ez a jelenet újult fel emlékezetében. De ma szükségét érezte, hogy beszéljen valakihez, ha mindjárt csak a kisleányhoz is.

De a hálószoba is üres volt. Valahogy nagyon üres. Márta nem jött rá azonnal, mért érezte így. Hiszen az ezüsthátú kék és a metszett öltözőkészlet kristályüvegjei a szokott rendetlenségben heverték az öltözőasztalon. A felt hamutartók és a nyitott cigarettásdobozok ugyanúgy keveredtek az üres konyakos poharakkal, mint máskor. A nyitott ágyakon, a nagyvirágos selyemkimonó mellett egy dohányszínű öltözőköpeny hevert, a csipkés párnák összegyürve halmozódtak a bevetetlen ágyakon. Minden szék, heverő — mint egyébkor, mióta itt laktak — tele volt selyemfehérneművel. De ... Mártának hirtelen a szívébe nyílalott: A kis ágy, Jánoska kicsi, fehér ágyacskája üres volt. Teljesen üres. A kis kék paplan, a kékszélű fehér gyapjútakaró, a kicsi, fehér párnák — minden eltűnt. Még a fehérrel bevont kis matrac sem volt az ágyban. A sodrony karikái üresen ásitottak a lecsupasztatott gyerekágy négyszögében.

Az asszonynak az első pillanatban valami kimondhatatlan veszesség-érzet rohant a szívére. Mintha azzal, hogy Jánoska ágya ily végtelenen kiüresítve néz szembe vele, most újra és még visszahozhatóbbul elvesztette volna a gyermeket.

Földhőztapadt lábbal állt, az ágyra meredt és egyetlen pillanat alatt — tökéletesen egyidejűleg — két egymástól teljesen elütő és csak lélekzetelállító valóságosságában hasonló kép jelent meg előtte. Talán nem is a lelkében, később is úgy érezte, hogy valósággal látta mind a kettőt.

A kiságy nem itt állt, a szokott helyén, odabaza volt. Anyunál, ahová Márta mindig hazatért nyáron néhány hétre s ahol azt az egyetlen nyarat, amelyen Jancsika az övé volt együtt töltötték. Csak ketten voltak már akkor is, a férfi már régen — már kezdettől — nem tartozott hozzájuk. De akkor igazán nem törődött ezzel. Mérhetetlen gazdag volt akkor, nem érezte, nem érezhette hijját semminek. S különösen itt nem, a régi házban, anyja és testvérei között. János — ha eszébe jutott volna — csak egy rossz álom lett volna.

A kis ágy Márta régi, kis szobájában állt. Egy kicsit furesán, a szekrény előtt, szinte a szoba közepén, mert másképp nem fért el a kicsi szobában, a sok régi holmi között. Gyönyörű, langyos este volt, lefektette már a kisbabát, szépen elbúcsúztak ketten és ő kiment még egy kicsit, hogy a többiekkel élvezze a szép nyári estét, a csillagos eget s azt a boldogságot, hogy itthon van, hogy mindenki szereti és mindenkit szeret, hogy mindenki érti és ő is ért mindenkit. Hogy minden világos és tiszta, hogy nincsenek érthetetlen kínok és ismeretlen szennyek. A verandára nyíló ajtót nyitvahagyta, hogy a gyermek kapja a jó falusi levegőt s ő is hallja, ha megmozdul.

De odabentről semmi nesz sem hallatszott. Azért egy idő múlva mégis bement, hogy a kis alvót megnézze. Felcsavarta az ajtó előtti kis villanyt és a kedves szobát könnyű fény árasztotta el. Pontosan látja ma is az elragadó képet: A kisfiú ott állt ágyacskájában, hosszú hálóingecskéjében, két kis kezével a rácsba kapaszkodva, fejcséke feloldalra hajtva az ajtó felé lesett, piros kis arca, esillogó, sötét, mely szeme várakozásból, boldogságtól, huncutságtól, szeretettől ragyog: les a közelgő léptek zajára.

Eszes kis arca sugárzik, ravasz diadal ujjong rajta: Lám, ő nem alszik, anyut várja. És anyu jön is.

Márta ma is érezte az akkori boldogságot, a szívét csordultig töltő gyönyörűséget. És ugyanakkor metsző, elviselhetetlen fájdalmat is. És egyidejűleg átélte a másik jelenetet, látta a másik képet is!

A kórházi ágyacska mellett állt, a gyermekklinika külön-szobájában, karján a halálraszánt — haldokló — kisfiúval. Karja a lefogyott drága kis testét öleli, a szegény, fájó, beteg fejecske, a kintől összecsapzott szőke fürtök a vállán nyugosznak. Érti arcán a forró, bársonypuha kis arcot. A teljes átengedés ellanyhuló mozdulatában érzi a kis testből feléje áradó föltétlen bizalmat, azt az öntudatlanságban megingathatatlan meggyőződést, hogy csak ő segíthet rajta, és hogy ő segít is rajta. Csak ezzel tudta megmagyarázni magának, hogy a gyermek, akinek minden mozdulata, fejének minden rezzenése elviselhetetlen kínokat kellett, hogy okozzon, mégis az ő karjába vágyott és lüktető, szegény fejecskeje az ő vállán akart pihenni. És érzi a tehetetlenség poklát ennyi bizalommal és ennyi fájdalommal szemben. Tudja, hogy el fogja veszíteni, érzi, amint az órák, már-már a percek sülyesztőjén elsiklik előle, az érthetetlenbe, a sötétségbe, s ez a tudat még elviselhetetlenebbül édessé teszi a kicsi, forró tagok, a bársonyos arcocska, a meghalványodott, elnémult kis száj érintését. Senki sem tudja igazán miye van, addig a pillanatig, míg el nem veszi.

S most nemcsak látja mindezt, érzi is. Úgy, mint akkor. Egyszerre: a kint és a boldogságot, a boldogságot, amely elveszett, visszahozhatatlanul, és a kint, amely megmarad örökre.

Aztán hirtelen harag borítja el.

Hogy merték elvinni Jánoska paplanját? Ki merte kifoszítani az ágyát? Ki mert hozzányúlni a gyermek utolsó itmaradt üzeneteihez? Hát lehetséges, hogy még ezt is elveszik tőle? Tőle, akinek már semmije, de semmije nincs — az emlékeken és a gyötrelmen kívül?

Hirtelen keserű haraggal gondolt a ragyogó teremtésre, akinek mindene megvan, aki szép és akit szeretnek, akit filmszínészkülsőjű férje segít be a fényes fekete kocsiba. S akinek barnaszemű, lenhajú leánykája délutánonként az ölébe ülve sugdos a fülébe és ... él, él, él...

Zajt hallott a háta mögött és fölocsúdva megfordult. Darukóczyné állt mögötte. Bundája nyitva lógott rajta, finom selyemsálja rendetlenül lebegett nyaka körül s amint remegő kézzel lekapta parányi, kócsaggal díszített bársonyalapját, Márta látta, hogy gondosan ápolt, fényes hajfürtjei is elzilálódtak.

Odaszaladt a fiatalabbhoz és hevesen megragadta a kezét.

— Drágám, ne csodálkozzék, — hadarta kissé lihegvé, — csak egy-két napra vettem kölesön a kis gyerekhalmít. Nem tudtam pontosan, hová kellene magának telefonálnom, meg aztán minden olyan hirtelen jött... és István is azt mondta, hogy csak vigyek be mindent, ami kell — és majd elintézzük magával...

— Dehát! — Márta egy szót sem értett az egészből. — Mi történt? Hová kellett vinni mindent? És hol a kis Enikő?

— Mindent elmondok magának drágám! ... csak legyen egy kis türelemmel, mert ... láthatja, azt sem tudom, mit csinálók ...

Miközben beszélt, ideges kézzel dobálta le magáról a keztyűt, kabátot. Aztán hirtelen mozdulattal kitérte mind a két teletsufolt szekrényt, és minden rendszer nélkül kezdte a holmit belegyömöszölni s sarokból elővont hatalmas disznóbőr táskába. Közben összefüggéstelenül és látható zavarban hadarta:

— Tudja drágám... igen, most már meg kell, hogy mondjam, Enikő nem az István leánya. A férjemtől való ... Azaz hogy ... az első férjemtől. Es most, hogy ... Tudja az úgy volt, hogy mi ketten rettentően beleszerettünk egymásba és amikor kijöttünk Erdélyből ... szökve jöttünk, tudja otthonról is szöktünk, meg a határon át is, igazán nem volt idő útlevelekkel meg effélével húzni az időt ... Hát persze a gyereket nem akartuk kitenni az ilyen kalandos utazásnak, na meg, hát a férjem ... azazhogy az apja semmiképpen sem adta volna ide. Azóta sem lehetett rávenni. Tudja, hogy van az: lehet, hogy ezzel akart rákényszeríteni arra, hogy visszamenjek hozzá, vagy talán csak meg akarta magát bosszulni ... De az is lehet, hogy annyira ragaszkodik hozzá. Egyszóval nem adta ki, és az ügyvédek is azt mondják, hogy a gyermek őt illeti ... mivelhogy én ... hogy olyan hirtelen jöttem el, meg ... egyszóval István miatt. Így aztán a kislány az apjánál maradt, de persze én ebbe nem akartam belenyugodni. István meg bosszankodott, hogy mindig emlegetem, néha sírtam is, a férfiak meg — hiszen tudja — azt szeretik, ha az asszony mindig jókedvű, morogni csak nekik szabad ... Így aztán ráállt, hogy ... egyszóval, hogy a gyereket elhozassuk. Igaz, sok pénzbe került, de valahogyan sikerült. Meg kell adni, István nagyon bátor, ha arról van szó és nem sajnál semmit. Akkor éppen pénze is volt elég és ... Igen, és most az apja megtudta, hol vagyunk és így ... biztosan ... Az asszony toppantott: — De nem, nem adom vissza neki, arról szó sincs! Mikor megtudtam, hogy a nyomunkban vannak... — nem mondta a házmesterné, hogy tegnap kerestek bennünket? Valami férfiak kérdezősködtek felőlünk? — Szóval nyomoztat utánunk. Nem? — S mikor Márta elámulva és megrökönyödve rázta a fejét. — Igazán becsületes asszony! Igaz, kapott is eleget, de én azt hittem, mégis csak árulkodni fog. Szóval, mikor meghallottam, hogy nyomunkban vannak — persze Istvánnak a gyerek eszébe se jut ilyenkor — ez ma reggel volt — én fogtam a gyereket és fölvittem a hegyre, tudja abba a nagy, francia zárdába. Azok ismerik a nagybátyámat — a gyerek nevét is — így rögtön fölvették. Ott nem fogja megtalálni. De mindenféle előírás van ott, hogy mi minden kell a növendékeknek és én nem akartam, hogy észrevegyék, hogy valami nem stimmel nálunk. Így hát... — igazán nem tudtam, mit tegyek, ugye belátja, hogy nem tehettem mást? Elvittük ezeket a holmikat. Még ma veszek mindent, ami kell és felküldetem és visszahozzuk a magáét, vagy ha akarja, kifizetjük az árát. Hanem előbb — bekattintotta az utolsó tele táskát is és megkönnyebbülten körülpillantott a hirtelen kopárrá vált szobában. Aztán felkacagott: — Így ni! Most eltüntetjük a nyomokat. Phú! — Főlkapta az öltözőasztalon maradt üvegcset, vékony zsebkezdőjére csöppentett belőle és megtörülte gyöngyöző homlokát és kipirult arcát. Most megint na-

gyon szép volt: víg és diadalmas: — Illa berek, nádak erek ... Szaladhat utánunk akár az egész vármegye. Nevetséges! Hisz még a nevünket se tudják! Darkóczy? Hol lesz már az egy óra múlva? Volt, nincs. Ilyen ember egyszerűen nincs! Azt hiszik, hogy ők ki tudnak fogni István eszén!

Aztán elkomorlyodott, odalépett az elképett Mártához s gyors kis csókot lehelt a homlokára:

— Ne aggódjon drágaságom. Magácska semmi esetre sem fog károsodni a dologból. Rögtön itt lesz István, csak hordárt hoz és szépen elrendezi a dolog anyagi részét. Eppen csak annyi lesz a különbség, hogy visszaadjuk a szép kis lakását és nem fogunk itt alkalmatlankodni többé. No, jőjjön aranyom, segítsen benyomni ezt a bolond táskát, úgy megtömtem, hogy nem bírok vele.

Márta csak hallgatta és bámult. Nem is fogta fel egészen, miről beszél az asszony. Csak annyit értette meg, hogy most egy egészen másféle, számára eddig ismeretlen és talán teljesen meg sem érthető világba pillant bele: rendetlen világba, zabolátlan érzések és zabolátlan cselekedetek világába, ahol nincsenek parancsoló és áthághatatlan törvények, ahol nincsenek emésztő bánatok és mozdulatlan kínok.

Házasságtörés ... gyermekrablás... hamiskártyás... ezek a súlyos szavak röpködtek keresztül-kasul megzavart, fájtó fején, míg — mintegy kődön át — végignézte a viharos költözködést, amely hordárokkal, sofförökkel, hajlongó házmesterrel, és bőröndökkel, esőkabátokkal megrakott túraautóval bonyolódott. Darkóczy — vagy hogy is hívják hát —, elegáns és fölényes volt, mint mindig, a világi modorában intézkedett, parancsolt, fizetett és csókolt kezet: az asszony izgalmában, és talán kalandvágyának ez új fejezetében kipirulva, szebb és ragyogóbb volt, mint valaha. Márta megdőbbenve, sértődötten és ijedten is, de valami megnevezhetetlen érzéstől elszoruló szívvel nézte őket.

Mikor az asszony, karján köpenyével, és kezében egy kis utazókészlettel — nyilván az ékszerei voltak benne — búcsúzóra hozzálépett, hallgatva bámult az arcába. S mintha annak ijedten csillogó szemében, az udvarias zavar mögött, amellyel az ő fénytelené vált, komoly szemébe nézett — valami mást is megpillantott volna.

Aztán az asszony kezetnyujtott és félrefordított fejjel, halk, kissé fojtott hangon — most egészen más volt a hangja, mint egyébkor — azt suttogta:

— Isten vele kedvesem! És kérem, kérem, ne haragudjék rám túlságosan.

Márta megszorította a kezét és most egyenesen a szemébe nézve — itt az esteledő lépcsőházban ez a szem most zavarosnak és nagyon fáradtnak látszott — ugyanolyan halk és gyors sutogással felelt:

— Nem, nem haragszom! Hiszen én nagyon, végtelenül sajnálom magát.

És még sokáig ott állt és elmerülve bámult a hangtalanul tovasikló kocsni után.

ESZMÉK ÉS TÉNYEK

Életemben az első könyv, amelyet angol nyelven olvastam, a „Happy Prince” volt, amelynek csodaszép meséit és megértésük gyönyörűségét azóta sem felejtettem. Így azután nem is lepett meg, hogy most, amikor Oscar Wilde születésének századik évfordulójáról emlékeztek meg hazájában és a külföldön, valami ritka egyöntetűséggel éppen ezt a művet emelték ki, mint amely szerzőjének az írói halhatatlanságot valójában biztosította. Ezek a mesék — állapítja meg *Vyvyan Holland* is a *Time and Tide* hasábjain — a szónak két jelentésében „időtlenek”: keletkezésük és hatásuk nincs történeti időponthoz kötve, mint Andersen és Grimm oly sok meséje, s amit mondanak, egyaránt szól fiataloknak és öregeknek. Uralkodó jegyük annak példázása, hogy a szeretet, a kedvesség, a nyájasság s mindenekfölött a türelem a legnagyobb erények, amelyekből így együttesen boldogság fakadhat az emberekre. Wilde maga is úgy gondolta, amikor visszapillantott életére, hogy ez volt a legjobb és legmaradandóbb alkotása. Csak melleleg említve: a kötet azóta két balettet sugallmazott, az egyiket a „Fülemüle és a rózsza”, a másikat az „Önző óriás” alapján.

Wilde költői munkásságának egészéről már nem olyan könnyű ítéletet formálni, s emiatt nehéz is helyét kijelölni a világirodalmi nagyságok sorában. Mutatják a viták is, amelyek ma sem szüntek meg körülötte. Az egyik ok nyilván az, hogy nincsen műfaj, amelyhez hozzá ne nyúlt volna, s miután nem lehetett egyformán sikeres bennük, a vélemények aszerint vál-

toznak, hogy melyik oldalról indulnak feléje. A másik ok, hogy Wilde legkiemelkedőbb alkotásai kerekén hét esztendőre zsúfolódtak össze, kezdve attól, hogy betöltötte 33-ik életévét. Első köztük a „Boldog hősceg” 1838-ban, utolsó az „Eszményi férj” 1894-ben. Utána már csak egy nagy mű következett, 1898-ban a „Readingi feyház balladája”, Wilde legnagyobb költeménye, amely már hattyúdala volt. Zavaró körülmény végül, hogy Wilde a fényűzés és élvezetek tultengő szeretete ellenére is mély lelkiséggel bírt. Elképzelő és beleélő képessége így tökéletesen, olykor túl tökéletesen alkalmazkodott a pillanatnyi hangulatához és érzékenységéhez. Ennek nyomán viszont hiányzik az egység költői munkásságában: éppen a jellegzetes művei úgy hatnak, mintha mindegyiket más és más valaki írta volna.

Vannak, akik kifogásolják Wildenál, hogy másokhoz viszonyítva keveset írt. Ezek azonban elfelejtik — figyelmeztet Holland —, hogy a legtöbb szerző életében a 40 és 55 közti évek a legtermékenyebbek. Wilde pedig előbb szünetelt meg írni, semmint e korba belépett volna. Annál csodálatosabb persze, hogy aránylag kevés kiadvánnyal és oly rövid idő alatt meg tudta szerezni magának azt a rangos helyet az angol és a világirodalomban, amelyet ma sem tagadnak meg tőle.

Legtöbb művét, mint tudjuk, magyarra is lefordították. Költeményeit Babits Mihály, a Balladát Tóth Árpád. Hat szindarabját nálunk is játszották, a hetediket — „The Importance of Being Earnest” —, amelyiket

Holland a legértékesebbnek mondja, nálunk (a cím lefordíthatatlan szójátéka miatt) *Bunbury* néven adták.

Közismert dolog, hogy Wilde írói pályafutását és életét is az a szomorú erkölcsbotrány törte derékba, amely miatt két évet a readingi fegyházban kellett töltenie. Ott írta remek vallomását, a „De profundis”-t, majd kiszabadulása után a híres *Balladát*, arról a fogolytársáról, akit azért ítéltek halálra, mert megölte a kedvesét. A „Boldog herceg” mellett ez a másik mesetermüve, amelyet a világ valamennyi nyelvére s nem is egy esetben lefordítottak. Németben például magam is két fordítását ismerem. A *Ballada* még hazájában is rehabilitálta a költőt: újból nyitva várták a kiadók ajtai. Egészsége azonban alá volt ásva s két évre rá, 1900-ban, Párisban, ahová „Melmoth” néven önkéntes száműzetésbe ment, 44 éves korában meghalt.

Vyvan Holland tanulmányának azonban nemcsak azért örültem meg, mert noha Wilde legtöbb műve megfordult a kezemben, ez volt az első komolyabb elemzés, amelyet róla olvastam. Hanem elsősorban azért, mert világosan kifejezte azt, amit bárki megérezhetett, nevezetesen, hogy Wilde sűrű botlásai között és azok ellenére is mélyen keresztény lélek volt. Halhatatlan meséi és az a sok-sok misztikus vonás, amely műveit átszövi — jusson csak eszünkbe a „Dorian Gray arcképe” —, meggyőzően tanúsítják, mennyire vonzódott a magasabb, a természetfölötti, sőt a kimondottan vallási értékek felé. A readingi évek, amelyek alkalmat adtak a költőnek a fokozott öneszmélésre, minden keservük, talán igazságtalanságuk mellett is szinte kegyelmi beavatkozás-

nak tűnhetnek fel előttünk. Különösen, ha megfelel a valóságnak Hollandnak az az állítása, hogy Wilde, aki ír protestánsként született, a halálos ágyon katolikus hitre tért.

A költő hányatott életének erről a befejezéséről én még sohasem hallottam. Arra kell azonban gondolnom, hogy mások számára is ujdonság lehet, mert annak a szép megemlékezésnek szerzője, amelyet a centenárium alkalmából az *Osservatore Romano* tett közzé, *Giovanni Paoli* sem tud róla. Mi több, Paoli egyenesen azt írja, hogy „a végző döntéshez a nagy individualistának nem volt meg a bátorsága”.

Ettől a kérdéstől eltekintve azonban, amely eszerint még tisztázásra szorul, Paoli is pozitív módon értékeli Wilde lelki-szellemi alakulását. Ezt rögzítik meg már a bevezető sorai: „Abban az évben, amikor dogmatikusan is a világ elé lépett a Szeplőtelen Szűz, született meg Dublinban a túlfinomult írek legkülönösebb személyisége: Oscar Wilde, akinek lelki egyenlegét az utolsó pillanatban Mária hozza rendbe.” Addig azonban az időbeli rövidség mellett is hosszú az út, ám ha hosszú, annál érdekesebb és tanulságosabb.

Wilde első 40 éve — mutat rá Paoli — a világtörténelem és irodalom nagy hedonistáit idézi. Szardanapál, Petronius, Benvenuto Cellini, Henry Murger... Élet a tisztán testi örömeik. „Csak a gyönyört kerestem — vallotta később Wilde —, nem volt élvezet, amit ki ne próbáltam volna. Lelkem gyöngyét beledobtam a boros serlegbe, fuvolák hangjára futottam be a margaréták ösvényét, lépestül nyeltem a mézet”. S ha agyába villant olykor: ez-e a boldog-

ság?, már a gondolatot is elűzte magától: „Nem, a boldogság nagyon is köznapi, emberi vágyakozás. Csak a gyönyörűség számít. S mindig azt akartam, ami a legtragikusabb.” Innen a semmibevétele mindannak, amit a társadalom erkölcsi és jogi törvénynek fogadott el. A művészet abszolút szabadságát mások is követelték, Wilde azonban kevesli azt, hogy csupán megírhassa, amit akar. Ő élni is a kénye-kedvére akar, mert meggyőződése, hogy a művész legelső és legközvetlenebb alkotása maga az élete: korlátozni ezt az életet annyi, mint megcsönkítani és hazugrá tenni az egész művészetet. Szinte dermesztő az a konokság — mondja Paoli —, amellyel Wilde kitarthat emellett, hogy a művész életét is csupán művészetnek szabad tekinteni. Szerinte a társadalomnak is érdeke, sőt kötelessége, hogy tudomásul vegye ezt, mert számára nagy alkotások csak a művész „nagy” életének méhéből támadnak. Minél féktelenebb, tombolóbb ez az élet, annál bizonyosabb a műremek. Erre jegyezte meg Huysmans, aki maga is sok mindenen ment keresztül: „Akkor tehát a tehetség a bűn gyümölcse lenne?”

A fegyház tett pontot erre a szakaszra. Hogy mi minden zajlott le akkor a readingi falak között Wilde bensejében, a „De profundis” örökítette meg. A felfedezések kora kezdődött vele. Felfedezte Wilde a fájdalmat, mint ési ajándékot, amely sokkalta értékesebb a gyönyörnél, az alázatot, mint a fájdalom hasznosításának eredményét, felfedezte a felebarátot és a társadalmat, akivel vagy amelyvel szemben mindaddig csak megvetést érzett, s felfedezte mindenekfölött Krisztust, mint

önmagának „szakasztott mását” és a példaképet, mint az összes többi felfedezések szintézisét. Amikor ráadták a csikos gúnyát, amely megbélyegzi a társadalomból kizártakat, még így kiáltott fel: „Micsoda borzalmas vég ez!”, utóbb azonban még hangosabban kiáltotta: „Micsoda nagyszerű kezdet ez!” Úgy érezte akkor: az egyetlen igazságtalanság, amely érheti, ha megakadályozná, hogy beköltözzenek „a fájdalomnak fekétyébe vont padlásszobáiba”. Csak egy valami gyötörte. Az a gondolat, hogy nem cselekedheti és utána sem cselekedheti meg mindazt a jót, amit tenni szeretne. Mert ő nem a tettek embere, aki kevés pénzzel is áldást fakaszthat; csupán költő, s mi értelme az „én”-en kívül az egész költészetnek? S Wilde, aki nemrégiben még a rossz előtt álló sorompókat döntögette, most amiatt szenvedett, hogy a jóban is korlátjai vannak.

Helyes meglátással emeli ki azonban Paoli: azzal, hogy magához ölelte a fájdalmat és alázatot, s tisztelettel tekintett fel a megfeszített Krisztusra. Wilde még nem fordított hátat az individualizmusnak és az ellentmondások hajszolásának. A jóban is ő maga akarná diktálni önmaga számára a törvényeket, mint ahogy előtte a rosszban cselekedte. Saját elhatározását veszi az egyetlen szabálynak, amelynek nincs szüksége sem örökre, sem útjelző kövekre. Wilde újabb élete is tehát megint csak kaland, nyílt és szélsőséges kaland, amelynek meg nem jósolhatnók a kibontakozását.

A fájdalom, amely hirtelen szakadt rá Wildera s új nekiindulásra készítette, másokat is foelalkoztatott azokban a napokban, Nietzsche fellázadt el-

lene, Schopenhauer uralkodónak ismerte el. Wilde pedig azt hiszi, hogy úgy jár el, mint Jézus, ha a fájdalomból ékességet készít, a fejére teszi koronának és énekel róla. Az a Krisztus azonban, akinek hűségére tér, magán viseli Wilde esztetizáló elgondolásának minden szertelenségét. Ez a Krisztus kizárólag művészi és művész, életében és beszédeiben, csodáiban, sőt a Kálvárián is. Míthogy pedig lényegesen műretek, kell, hogy ez a Jézus legyen a középpontja minden magas művészetnek, amely utána következik. Ez a magyarázata annak, hogy Wilde, aki minden idegszálában még mindig a renaissance esztétája, ellene fordul most a renaissancecnek, ellene fordult a renaissance szakított a keresztény művészettel.

Nyilvánvaló — fejti ki a továbbiakban Paoli —, hogy Wilde Krisztusa inkább a Renané, mint az evangéliumé. Mutatja az is, hogy a „Jézus életét” ő maga jellemezte ekként: „Az ötödik evangélium Szent Tamás szerint.” De egészen furcsa a viszony is, amelyben Wilde szemléli magát Krisztussal. Nem a Teremtő és a teremtmény, az Istenség és az imádó viszonya ez, hanem a „kartársé”, azzal a különbséggel mindenesetre, hogy Krisztus mérhetetlenül tökéletesebb nála. Rokonnak érzi magát az individualista törekvésben, a fájdalom átélésében, a farizeusok megvetésében, abban az optimizmusban, hogy mindazok üdvözülnek, akik akarnak üdvözülni, s annak hirdetésében, hogy a külső törvénynek messze föltötte áll a személyes lelkiismeret. Wildeban, sajnos, nincs meg az értelmi felkészültség, amely átsejthetné ezen az érzelmi és érzelgős hullámverésen. Látszik, sokkal jobban ra-

jong a művészi paradoxonokért, semhogy beálljon a hitűjencok közé, s a börtönben felfedezett alázat ellenére is sokkal gögősebb, semhogy imádásra hajtassa meg a térdét.

De mégis! S' amit Paoli e „mégis” utána elmond, ugyan csak megragadhat minket. Azt írja szösz szerint:

— Wilde elveszett volna, ha a kereszténységhez az út csak a pápán, vagy Jézuson ... igen. Jézuson át vihetné el az embert. Van azonban egy Teremtmény, akivel nem lehet vitatkozni, mint ahogy a pápával, vagy Jézus Krisztussal vitatkozhatunk: ez a Madonna, aki századok óta képes arra és megszokta, hogy „nagyobb dolgokat cselekedjék, mint amelyeket Én cselekszem” (Jézus szavai). Emberi módon vonzódba Jézus felé, de anglikán módon visszariadva a katolicizmustól a pápa miatt, akinek „tizenegyezer szobája” van, Wilde a Szűzanyához menekül s őt köszönti, akít „örömmel és fájdalommal koronázott meg az Isten”. Zsenijének utolsó fellángolásában „Rosa Mystica” címmel olyan költeményeket ír, hogy nem is hiúnök tőle származásukat. A jó művelésének, az apostolkodásnak, az alázatnak, a megújódásnak szándéka és elhatározása: hatványra emelve ...

Kár, nagyon nagy kár, hogy a halál megátolta az utolsó fordulat őszinteségének lemerését. A hódolat és tisztelet Mária iránt azonban így is biztató tény marad. Ha nem is nevezte volna annak, a végső és felszabadító segítséget mégis csak a katolicizmusban találta meg Oscar Wilde.

„S lehetséges-e — fejezi be Paoli —, hogy olyan Anya, mint Mária, s olyan két gyermek, mint a Wilde gyermekei, ne

tudták volna megmenteni az apát, aki már az üdvösség útján haladt?”

Mert Wilde két fia, Cyril és Vivien, mind a kettő szerzetes lett.

*

„Milyenek képzeled a jövő szentmiséjét?” — ezzel a kérdéssel fordult az *Universe* szerkesztője *Clifford Howell* Jézus-társasági atyához, akiről így méltán feltételezhetem, hogy szakértője a liturgiának s alkalmasint személyesen is résztvett a reformot előkészítő nemzetközi megbeszéléseken. Válasza mindenestre a legérdekesebb közlemény a lap karácsonyi, ünnepi számában; akkor is az, ha — mint gondolom — többrendbeli kiegészítésre szorulna, s általában is hiányzik belőle vagy mögüle az, amit „perspektívának” vagy „horizontnak” szokás nevezni. Elvi problémát ugyanis csupán a bevezetőben vet fel Howell: szabad-e hozzájárulni a misemondás megszokott menetéhez? Érdekessége mellett azonban így is megvan a közleménynek az az értéke, hogy legjobb tudomásom szerint ez festi meg az első átfogó és szemléletes képet a szentmise szertartásának ajánlott módosításáról, amely felől mindeddig csak részletek kerültek a nyilvánosság elé.

Mindannyian tudjuk — bocsátja előre Howell —, hogy amikor az Úr Jézus az utolsó vacsorán parancsba adta: „Ezt cselekedjétek az Én emlékezetemre”, ezzel megalapította és intézményesítette a szentmise áldozatát. Nem állapította meg azonban annak liturgiáját, vagyis azt a módot, ahogyan a meghagyásnak eleget kell tenni. Csupán a lényeg volt meg: az apostolok és utódaik vegyék kezükbe a kenyeret és bort, az

Üdvözítő szavainak megismétlésével változtassák azt Krisztus testévé és vérévé, s részesítsék belőle a jelenlevőket is. Minden más, ami körülveszi és megvilágítja ezt a lényegét, már liturgia, amelyet az egyház dolgozott ki. Következésképpen az egyház meg is változtathatja ezt a liturgiát, mint ahogy ismételtén meg is változtatta a történet folyamán.

Az utolsó négy században nem változott a szentmise szer-tartása, nagyon valószínű azonban — mondja Howell —, hogy hamarosan újabb változásoknak leszünk tanúi. Az elmúlt négy esztendőben ugyanis a Szentatya bátorítására és helyeslésével értekezletek sorát tartották e tárgyban a világ vezető liturgiai tekintélyei. Bíborosok, érsekek, püspökök és nagy tapasztalatú lekipásztörök jelenlétében s ezek támogatásával vitatták meg a teendőköt. A Szentatya mindannyiszor áldását adta reájuk, két alkalommal pedig a Ritus-kongregáció részéről megfigyelőt is küldött. A Szentatya ezzel világosan kifejezésre juttatta — emeli ki Howell —, mekkora fontosságot tulajdonít a megbeszéléseknek s a belőlük kiérlelődő konkrét javaslatoknak.

Ezeket a javaslatokat — folytatja Howell — most tanulmányozzák Rómában. Senki sem tudja, hogy mennyi idő múlik el ezzel. Nem sejteni azt sem, hogy mi lesz a sorsuk az egyes javaslatoknak. Az azonban bizonyos, hogy a Szentatya szívében meg van győződve a reform szükségéről, s az is bizonyos, hogy nem fog késlekedni azoknak a változtatásoknak életbe-léptetésével, amelyeket hasznosnak ítél. A Breviárium és a Rituálé eddigi reformja, a husvéti vigília bevezetése, a szent-

ségi böjt új szabályozása, eléggé megmutatta: a Szentatya habozás nélkül és azonnal cselekszik, mihelyt felismerte és eldöntötte magában, hogy mi válik a lelkeknek javára.

Howell nyomatékkal hangsúlyozza, hogy az eddig előterjesztett összes javaslatok csupán az ünnepélyes, a hárompapos nagymisére vonatkoznak. Szerinte ugyan nem kétséges, hogy már ez a részleges reform is megfelelő változtatásokat vonna magával az énekes és a csendes szentmisékben is, de hogy mik lennének ezek, erről e pillanatban még csak személyes nézeteit adhatná elő. Kísérjük figyelemmel tehát, hogyan folynék az ünnepélyes nagymise abban az esetben, ha a Szentatya magaévá tenné a nemzetközi liturgikus értekezletek valamennyi javaslatát.

Amikor a miséző pap és a segédlet belép a templomba, a kórus megkezdí az Introitus éneklését, nem várja meg tehát, míg azok oda is lépnek az oltárhoz.

A szentélybe lépve a miséző és a segédkezők térdet hajtanak az oltár előtt, utána az ülőhelyekhez mennek és felsorakoznak. Nincs tehát ima az oltár lábánál, s nem mennek fel az oltárhoz, hogy elmondják az Introitust.

A kórus és a nép most a Kyriét éneklí. A miséző és a segédkezők egyútt énekelnek, nem pedig egymásközt mondják el a Kyriét, mint jelenleg.

A pap a Glóriát intonálja s az egész hívőserög bekapcsolódik az énekbe. A miséző és a segédkezők nem mondják el csendben a Glóriát s nem ülnek le utána, mint most, hanem végig a néppel egyútt énekelnek.

Utána a pap az olvasópolchoz megy, amely a szentély köze-

pén áll. A nép felé fordulva Dominus vobiscum-ot énekel, amelyre a hívők felelnek. Oramus következik, utána a pap az oltár felé fordulva a Collectát éneklí, amelyre a nép feleli rá az Ament. Csak egy Collecta van. Utána a pap visszatér ülőhelyéhez, s ő is, meg a hívek is leülnek.

Most a szubdiákonus lép az olvasópolchoz s a nép felé fordulva a hívek anyanyelvén éneklí el a napi szentlektét. A miséző pap nem olvassa el a szentlektét — latin nyelven sem —, hanem mint mindenki más, ő is a szubdiákonust hallgatja. Nem mondja el a pap a Gradualét sem, mert ezt is a kórus éneklí, mialatt ő megáldja a szubdiákonust, majd a diákonust a könyvével egyútt.

Az evangéliumhoz a segédlet ugyanúgy sorakozik fel, mint jelenleg, majd odakíséri az olvasópolchoz a diákonust, aki szembefordul a néppel. A hívek is felállnak s ők felelnek a Dominus vobiscum és a Sequentia sancti Evangelii szavakra. A diákonus a hívek nyelvén éneklí el a napi evangéliumot. A miséző pap egyáltalán nem olvassa el az evangéliumot, latinul sem, hanem helyén hallgatja állva a diákonust. A szentlekték és evangélium-szövegek a javaslat szerint csak négyévenként ismétlődnének.

Az evangéliumot követő szentbeszéd végeztével mindenki feláll. A pap, aki szintén felemelkedett ülőhelyéről, a Credót intonálja, amelyet az egész nép énekel tovább. A miséző és a segédkezők a Credót sem mondják el maguk között, hogy utána leüljenek, hanem állva maradnak és a néppel éneklí végig.

A pap most az olvasópolchoz lép s a nép felé fordulva Dominus vobiscum-mal köszönti

őt. A válasz elhangzása után a nép nyelven énekl: „Imádkozunk Isten szent egyházáért...” Ezt a felszólítást ma csupán Nagypénteken hallhatjuk, akkor is latin nyelven. Miután a pap így bejelentette az imaszándékot, a diakonus éneke hangzik fel, ugyancsak a hívők nyelven: „Hajtsuk meg térdeinket.”

Rövid ideig mindenki magában, csendesen imádkozik. A szubdiakonus énekére: „Keljtek fel”, a hívek felállnak s a pap az oltár felé fordulva énekl: „Mindenható Isten...” Az Ament a nép feleli rá.

Utána a pap a hívek felé fordulva énekl: „Imádkozunk áldott pápánkért, Piusért...” A diakonus és a szubdiakonus felszólításai, a pap imája és a nép válasza ugyanúgy követik egymást, mint előbb. Hasonlóképen a további imaszándékoknál is.

Ezeknek a könyörgéseknek befejeztével a miséző pap és a segédkezők felmennek az oltárhoz. A pap nem olvassa az Offertorium verseit, hanem a kórus énekl azokat. A kenyeret és bort előhózzák, felajánlják és megfűstölik, mint eddig. Az Offertorium mai ritusában nincs változás egészen a Secretáig, ezt ugyanis a pap most hangosan énekl. És Secreta csak egy van.

A Praefatio ugyanúgy folyik le, mint most, de végeztével a miséző és a segédkezők nem mondják a Sanctust, hanem együtt énekl a néppel, egészen a Benedictus végéig. Csak mikor az ének végetért, kezdi el a pap a Te igitur-t.

A Canon csendes, ugyanúgy, mint ma, de több Amen elmarad belőle. A doxológiából a pap nemcsak a négy befejező szót énekl hangosan, de az egész Per Ipsum et cum Ipso et in Ipso szövegét. Térdet csak a hívek Amenje után hajt.

A Pater nostert ugyanúgy énekl a pap, mint eddig, az Amen azonban elmarad. Elénekl az embolizmust — Libera nos — is. Utána csendben következik az ima a békéért. A Pax Domini továbbra is hangos s ezt követi nyomban a Pax adása.

Most a pap megtöri a Szentostyát. Alatta a nép az Agnus Dei-t énekl. A miséző és a segédkezők sem nem mondják, sem nem éneklük.

A pap áldozása ugyanúgy történik, mint eddig, de nyomban utána a nép is a szentséghez járul. Nincs tehát Confiteor, Misereatur és Indulgentiam. Az egyes áldozóknak a pap csak ezt a két szót mondja: „Corpus Domini”, nem pedig a jelenlegi hosszú formulát.

Áldoztatás alatt a kórus a Communio zsoltárát énekl; annyi verset belőle, amennyi szükséges. Mindegyik versre a nép rövid választ énekel.

A pap elvégzi az abluciókat, mint most is, de nem olvas semmi Communiót. Ehelyett lép az oltárról az olvasópolehoz, köszönti a népet és elénekl a Postcommunión.

A diakonus énekl most az Ite missa est-et — minden misébe ez kerülne, kivéve a requiemet —, utána a pap áldást ad, amelyre az egész nép feleli rá az Ament.

A pap és a segédlet tédret hajt most az oltár előtt és kivonul a szentélyből. Vége a szentmiseének. Nincs utolsó evangélium.

Közleményének befejező részében méltán mutat rá Clifford Howell: az olvasók most könnyen ellenőrizhetik, vajjon ismerik-e és értik-e eléggé a szentmise szertartását, annak szerkezetét és a különböző részek jelentőségét. Mert hiszen nyilvánvaló — fűzi hozzá —

hogy nem szerepel itt egyetlen változtatás sem, amelyet a liturgia szakemberei ok nélkül javasoltak volna. Ehhez természetesen nem is férhet kétség. Bizton remélhetjük azonban, hogy magukról az okokról és a hozzájuk kapcsolódó érvekről, nemkülönben a liturgiátörténeti és pasztorális szempontokról is kapunk még majd, itt a folyóiratunkban is, avatott tájékoztatást.

Azok közül az állatfajok közül, amelyek csak az újabb korban vesztek ki, az őstulok, a „bos primigenius” nagyban foglalkoztatta a természettudósokat. Ez az állat, amelyet nem szabad összetéveszteni, mint ahogy sokáig összetévesztették, az európai vagy az amerikai bölénnyel — „bison bonasus” és „bison americanus” —, az eddigi megállapítások szerint kerekén 300 éve tűnt el földünkről. Utolsó példányát, amelyről biztos tudomásunk van, 1627-ben ejtették el a Visztula erdőségeiben. Legalább is ezt írja *Nicola Rusconi*, kapcsolatban azokkal a figyelemreméltó és elvi szempontból is jelentős kísérletekkel, amelyeket az őstulok „viszszafejlesztése” irányában végeztek.

A paleontológusok és a zoológusok mind egyetértenek abban, hogy az őstulok hazája India volt. Innen vándorolt be Európába és Északafrikába, még a jégkorszak végefelé, lépésről lépésre haladva, úgy ahogy a környezeti változások kedvezőbb éghajlatok és legelők keresésére ösztönözték. Különösen Középeurópa erdős síkságait szállták meg, ahol hosszú évezredek át meglehetősen zavartalanul élhettek. Végül is azonban az emberi népesség szaporodása és terjeszkedése egyre keletebbre

szorította állományukat, amelyet a folytonos vadászat amúgyis alaposan megritkított. Életfeltételeik, amelyek Afrikában már jóval előtte türehtelenekké váltak, Európában is fokozatosan romlottak. Számuk folyvást csökkent, majd teljesen elenyészett.

Hogy mik voltak az őstulok külső jellegzetességei, a reánk maradt ábrázolásokból elég pontosan megállapíthatjuk, tömegéről és bonctani szerkezetéről pedig a csontmaradványok teljes hitelességgel tájékoztatnak. Az őstulok átlagosan kétszer akkora volt, mint a mai szarvasmarha, a „bos taurus”. Marjának, vagyis válltájának magassága két méter. Sarvai két vége közt a távolság ugyancsak két méter. Testvonala eltért a mai szarvasmarháétól. A him sokkal nagyobb és testesebb volt, mint a nőstény. Utóbbinak termete nem igen multa felül a mai szarvasmarha jól fejlett példányának termetét.

Mint hogy a mai szarvasmarha az evolucionisták feltevése szerint az őstulok fiziológiai elköresüléséből állt elő, a század elején több tudós agyában is megfordult a gondolat, hogy keresztezések és más genetikai beavatkozások útján újból ki lehetne tenyészteni az összes tulajdék őstét, a „bos primigenius”-t. Meg is indultak a kísérletezések a legkülönbözőbb tulajdajakkal, a kanadai és indiai bölénytől kezdve az európai szarvasmarháig. Nem valószínű azonban, hogy valahol is kielégítő eredményre jutottak volna, mert mindaddig csak két német zoológus, Lutz *Heck* és Heinz *Heck* jelentéséről értesült a nagy nyilvánosság. Ebben a jelentésben, amely még 1934-ben íródott, a *Heck*-testvérek közölték, hogy 20 éven át folytatott

fáradozásait siker koronázta, mert előállították azt a típust, amely hasonló az antik őstulokhoz. Előadták, hogy bikaviadatokban kitűnt spanyol bikákat és jól futó teheneket párosítottak, mint amelyek leginkább megőrizték az őstulok fiziológiai és pszichikai vonásait. A végül is kitenyésztett hímeknek már fekete a szőrzetük, akár az őstuloké, s megvan a farukon a jellegzetes világos sáv is. A nőstények vöröses színűek. Az újszülött borjak színe szürke, amely idővel megsötétedik, úgy amint az őstuloknál is történhetett. S a Heck-testvérek csakhamar be is népesítették a németországi állatkerteket az őstenyésztésükkel, amelyről még szakörökben is sokáig azt hitték, hogy azonos a hajdani őstulokkal.

Csak a háború után, amikor a tudósok újból munkába fog-

hattak, merültek fel kétségek az őstulok ilyen feltámasztását illetően. Egyre többen kezdték firtatni, hogy a Heck-féle állatoknak nincs sok közük az őstulokhoz. Nemcsak súlyban és tömegben maradnak el messze mögötte, de hiányzanak belőlük a valóban jellegzetes jegyek is, köztük a test vonala, a szarvak alakja és a testtartás. Nem beszélhetünk tehát még „törpe” őstulokról sem; amit Heckék annak neveztek el, csupán a házi szarvasmarha különböző válfajainak keresztezését tükrözi. Legutóbb azután — mint Rusconi írja — Köhler, a közismert kiváló biológus zárta le nemleges értelemben a vitát. Kimutatta, hogy az eredeti típust még elméletben sem állíthatjuk vissza akkor, amikor az „elkoreszult” utódok csirasejtjében több mint 60 kromozómával kerülünk szembe.

A KIS ÚT

... összetett kézzel kért és úgy könyörgött, mint egy kis gyermek, hogy ne álljak boldogsága útjába, mert az illető tisztességes nő, és csak akkor hajlandó férjem közeledését elfogadni, ha az elválík tőlem és őt annak rendje és módja szerint feleségül veszi. Mit tegyek hát? Utóvégre van bennem annyi önérzet, hogy ne fussak olyan székér után, amely nem vesz fel. Amellett sajnálom is, mert úgy lefoggyott, mint egy csontváz. Még a gyerekekhez sem szól, sem az anyjához; persze, mert ez az én pártomon van. Csak azt tudom elgondolni, hogy menjen, én nem varrom magam a nyakába, van bennem annyi büszkeség...

Csakhogy ez nem büszkeség és önérzet kérdése, hanem a hite és erkölése. Katolikus házasságot kötöttek, vagyis holtomiglan, holtáiglan való felbonthatatlan frigyet. Ennek tudatában hagyta el anyját és apját, így adta oda leányságát, így hozta világra gyermekeit és a magyar házasságkötési formula szerint erre még külön meg is esküd-

tek. Ez a házasság Önt éppen úgy köti, mint őt és egyikük sem mentheti fel a másikat. Önnel nincs módjában a férjét futni engedni, egyszerűen azért, mert ön nem *illetékes* ennek a „szabadságotlanságnak” a megadására. A házastársak akkor is egymáshoz vannak kötve, ha közben bármilyen testi-lelki baj éri őket. Ha például az egyik

fél megőrül, még a világi törvény sem választja el hitestársától. És ha az a szerencsétlenség éri őt, hogy érzelmei fellázadnak jobb belátása és lelkiismerete ellen, a házastársnak akkor is mellette kell maradni és segíteni őt ennek a nagy krízisnek a legyőzésében. Önt ugyanúgy köti a fel nem oldható házassági kötelék, mint őt, és nincs módjában önértékenesen kitárni az ajtót, hogy: menjen a most megtalált tisztességes nőhöz!

Mind a ketten súlyos megpróbáltatáson mennek most keresztül: a hűség megpróbáltatásán. Nemcsak ő forog most a hűtlenség veszélyében, de ön is, amikor el akarja engedni a nyugtalankodó kezét. Most kell mellette állnia, amikor neki meg kell vívnia nagy harcát alacsonyabb ösztöneivel, olyan szenvedéllyel, amely talán egészen észrevétlenül lopakodott be szívébe, — egy sodró erejű élménnyel, amely talán valóban tragikus módon szakadt rá, vagy könnyelmű csábítással hálózta be. Akár hogyan jött is. Önnek segítenie kell, hogy hű lehessen a köteletségéhez, amelyet önnel — és Istennel — szemben vállalt, hogy ne kelljen magát szégyelnie édesanyja előtt, aki csalódik fiában, hogy házas ember letére szerelmi kalandok után futkos, — hogy ne legyen kénytelen azzal ámitgatni magát, hogy gyermekeiről majd bőséges tartásdíjjal gondoskodni fog — (mintha az apa nélkül felnövő gyermekeket ki lehetne fizetni néhány forint tartásdíjjal!). Igen, mellette kell állnia, hogy ő ne legyen kénytelen megvetni önmagát és hátat fordítani az Istennek és az ő békéjének.

Persze, ez a mellette-állás nem könnyű feladat. Nem, semmi esetre sem szabad azt az utat

járnia, amelyet levele végén említ: „csináljak botrányokat? jelentsem fel hivatalos hatóságánál?” Semmi esetre sem! Ne tegyen az önértetnek és büszkeségnek nevezett sértett hiúság szerint. Ne csináljon jeleneteket és ne engedjen a féltékenységek. Ne kérdezze: „Nem vagyok már elég szép? Kedvesebb a másikkal, mint én? Persze, két gyermek s a hivatali munka mellett a háztartást is gondozva, nem lehetek olyan cifra, mint amaz, aki mindent csak magára költ.” Nem, nem, így sem! Ez hamis vágyányra viszi és katasztrófába fut.

Férjét most úgy kell kezelnie, mint súlyos beteget, aki még hozzá rossz néven veszi, ha betegként kezelik. Tehát még észre sem szabad vennie, hogy ápolják.

Beszélje meg vele mégegyszer a helyzetet. Jelentse ki teljes határozottsággal, hogy semmi esetre sem válik, mert ez az Isten törvénye, a gyerekek java ellenére volna és férjének, meg saját magának lelki nyugalma ellen irányuló cselekedet. Aztán pedig soha többé ne érintse ezt a témát. Ha későn jön haza, — későn jön; ha vasárnap nem marad otthon — hát nem marad; ha szomorú, — hát szomorú, ha mogorva — hát mogorva. Ne tegyen megjegyzést édesanyja előtt sem; azok előtt pedig, akik híreket akarnak hozni róluk, zárja be ajtaját, mint veszedelmes ellenségek előtt.

Élje tovább a békés családi életet gyermekeivel. Talán férjét is megnyerheti annak, hogy a gyermekek előtt derűs arcot mutasson. Már ez is nagyon sokat ér. Ha férje bármi kedveskedéssel, vagy figyelemmel közeledik, fogadja készségesen és ne kérdezze, vajjon felszámolta-e a másik ügyet. Ha nem közele-

dik, legyen türelmes a várakozásban, meglátja, végül is ön és a gyermekek fognak győzni.

Hogy túlsok az, amit követelünk? ezt nem lehet elvárni egy asszonytól? Nem mi követeljük, hanem az Isten, aki Önöket egy életre összekötötte s akinek törvénye félreérthetetlen. Keresztény ember számára itt nincs is probléma (mert az Isten parancsa egyértelmű), csak nehézség. De Isten öntől semmivel sem kíván többet, mint amennyit

férjétől is megkíván: szálljon szembe alacsonyabb ösztöneivel, tagadja meg azt, amit fellobbanó vére sugall, gyakorolja a hűséget hősi fokon — mindegyik más más síkon.

Egy mondatba foglalva: komolyan kell venni a kereszténységet és ennek megfelelő elvek szerint élni az életet. — Aki így tesz, számíthat rá, hogy az Úristen megadja megpróbáltatásához a szükséges kegyelmeket.

F.

NAPLÓ

HUSZADIK ÉVÉT lépi át az 1935. Gyertyaszentelőjének napján indult *Vigilia*. Eddigi története pontosan két külön évtizedre válik. Az egyik 1935-től 1944 áprilisáig tart, a másik az 1946-os újraindulástól egyelőre máig. A lap nem áll meg, tovább halad számaival hónapról-hónapra; de a *Vigilia* első tíz évének szerkesztője mégis megállhat egy pillanatra az indulás huszadik évfordulóján. Eppen csak egy pillanatra. Eppen csak emlékezésre. Eppen csak fölmérni azt, ami húsz évvel ezelőtt eszrézni kezdett az akkori *Vigilia* hasábjain, s ami kiérett belőle.

Mi volt az első tíz év *Vigiliája*? Nem tudok tárgyilagos lenni; húsz évvel eze'óttól az ifjúság és a férfikor közti időszak legszebb évei fénylenek felém. De azért úgy érzem, híven fedik az igazságot emlékeim: a magyar katolicizmusnak az a nemzedéke, amely akkor a *Vigiliát* létrehozta, lelki szorongásból és szükségletből, — és saját lelki hiányainak, de egy a magyar katolicizmus kultúrájában is meglévő nagy űrnek a betöltésére alkotta meg egykor ezeket a hasáboakat. Mire eszméltünk rá mi, akkori „fiatalok”? Arra, hogy a magyar katolicizmus valamilyen ideagenkedés és fáziselmaradás hullámvölgyében van a katolikus világnak nem is egy, hanem több nagy áramlata mögött. Mik voltak ezek az áramlatok? Mindenekelőtt az egyetemes szociális gondolat, amely világhorizonttá tágult. Másodsorban a világ katolicizmusának a modern korban újjáéledt misztikai áramlata.

E modernkori misztikában az éledt újjá élményekkel, kutatással, élő szentekkel s élővé vált tudományanyaggal, amit az újkor hajnola Avilai Szent Terézzel, Keresztes Szent Jánossal, Alacocque Szent Margittal és a többiekkel adott az Egyháznak. E modern felújulás a lelki életnek és az egyetemes emberiségnek olyan példáját állította elénk, mint amilyen Lisieuxi Szent Teréz, s olyan tudományos középpontokat teremtett, mint az *Études Carmelitaines* és szellemi köre. Úgy éreztük, azt a szellemi kincset, amit Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent Já-

nos öröksége jelentetett — s ami iránt a magyar szellemi élet addig nem nagyon érdeklődött — meg kell próbálnunk itthon is megjeleníteni, s ha lehet, valamilyen módon magyarrá tenni. Annak, amire vállalkoztunk, ez volt a nagyobb és súlyosabb része: a magyar szellemiségben addig alig akadtak úttörései.

Hogyan hajtsuk végre ezt a feladatot? Nem kívántunk sem mozgalmat alapítani, sem tudományos szervezetet. Azt tettük, ami Magyarországon természetes volt. Ulyés Gyula fejté ki egyik naplójegyzetében nagyon szellemesen, hogy Magyarországon az irodalom a nemzeti és szellemi élet mindenese, mindent rá lehet ruházni és mindent tőle lehet várni. Mi is irodalmi orgánumot alapítottunk. E sorok írója, aki itt csak az első tíz év nevében beszél, legjobban teszi, ha inkább árnyoldalaira mutat rá, arra, ami törekvéseinkben bizonytalan, megvalósulásban kiformalatlan, színvonalban olykor nem elég kielégítő volt. Mennyi ingadozás, mennyi egyenlenség, mennyi féjeredmény. És csupa nehézség. Minden szám anyagi bizonytalanságok közt jött létre; lapunk nem hogy „jó” üzlet nem volt, de még csak üzlet sem; s anyagi alapja hiányzott. Mégis megélt; a Gondviselésnek bizonyára céljai voltak vele. Sőt hatott is, egyre határozottabb sugárkörrrel. Külön szint jelentett a magyar szellemi élet színpéjében. Az idők elnehezedtével pedig egyre inkább föladatának tartotta belevonni programjába a harmincas évek végétől mind jobban és jobban támadott egyetemes humanizmus és szabadság védelmét is. Ezt a lap az első tíz esztendő utolsó két évében legalább ugyanolyan mértékben képviselte, mint indulása időszakában lelki vonatkozású programját. 1944 márciusában jelent meg utoljára, azután két és fél évre elnémult a Vigília, hogy 1946 decemberében újra föltámadjon, eredeti programjából megtariva mindazt, ami kiállta az idők próbáját.

Erről — a mai Vigiliáról — nem kell szólanom. A lap olvasói tudják, mit jelentenek ezek a hasábok. Az első évtized Vigiliájának szerkesztője az indulás huszadik fordulóján csak azt mondhatja, amit az első évfolyam húsvéti számának vezető tanulmányában a folyóirat mai főszerkesztője, Sík Sándor írt, aki a lap tervezésénél is ott volt s „A katolikus irodalom problémájához” hozzászóló mindenkorra érvényes fejtegetése végen: „*Servi inutilis sumus; quod debuimus facere, fecimus.*” — *Esendő kis szolgák vagyunk; de amit megtennünk szükséges volt, megtettük...* (Possonyi László)

ANGELO MAI. XII. Pius pápa 1954 április hó 3-án meleghangú levelet intézett a bergamói püspökhöz abból az alkalomból, hogy a tudós világ az egyházmegye legnagyobb szülöttje, Angelo Mai bíboros százéves jubileumának megülsére készül. Levelében a legnagyobb elismerés hangján szól a nagy tudós érdemeiről. Angelo Mai a XIX. század legnagyobb és legszerencsésebbekéü kutatói közé tartozik; cspeidig nemcsak egyházi, hanem profán vonatkozásban is. Többszázra rugó felfedezésével egész sereg klasszikus és keresztény író profilját sikerült gazdagabbá és sokoldalúbbá színeznie és mindenki másnál nagyobb mértékben sikerült a késői ókor és a korai középkor irodalmára és általában szellemi életére vonatkozó ismereteinket gyarapítania. Pedig pá-

lyája egyáltalában nem úgy indult, hogy csendes és nyugodalmas munkálkodásra nyújthatott volna kilátást. Ifjúkora és tudós elindulása a francia forradalom és a napóleoni császárság mozgalmas éveivel esett össze.

1782 március 7-én született a bergamói egyházmegyéhez tartozó Schilpario nevű községben. Mivel tudós hajlamai korán jelentkeztek, szülei engedélyével ötévmagával együtt a bergamói szeminárium egyik jónévu tanárának, Mozzi Alajosnak vezetésé alá helyezkedett. Így történt, hogy amikor Ferdinánd parmai herceg VI. Pius pápa hozzájárulásával a visszaállítani szándékolt jezsuiták számára a parmai Colornóban kolostort építtetett, a fiatal Mai társaival egyetemben ide is követte mesterét, sőt 1799-ben maga is jezsuita lett. Mint novicius az imént (1954 május 29—30) szenttéavatott Pignatelli József atya mesteri vezetése alá került. Mivel kevéssel ezután VII. Pius pápa IV. Ferdinánd nápolyi király sürgetésére a kettős szicíliai királyságban visszaállította a Jézus-társaságot, Pignatelli atya Colornóból Nápolyba tette át működése színhelyét. Mai itt főleg klasszikus tanulmányokkal foglalkozott s többek közt a költészetben is figyelemreméltó próbálkozásokat tett. De a nápolyi tartózkodás is csak rövid intermezzónak bizonyult. A franciák már 1806 elején bevonultak a festői városba és Pignatellit növendékeivel együtt Rómába való menekülésre kényszerítették. Mainak csak hasznára volt a változás. Miután a collegium Romanumban befejezte teológiai tanulmányait és felvette az egyházi rendet, az Örökvárosban csak annál nagyobb buzgalommal látott már megkedzett héber és görög tanulmányainak folytatásához. Még nagyobb kedvvel mélyedt bele a paleografia tanulmányozásába. Két tanult spanyol jezsuita, Monero és Menchaca útmutatásával ekkor ismerkedett meg a palimpszesztusok, vagyis az újból ártirt papirusz- és pergamenlapok kivakart, illetve lemosott eredeti szövegeinek előhívásával és megfejtésével. Kiterjedt kémiai ismeretei révén hamarosan mestere lett ennek az akkor még újszerű tudománynak.

Már jónévu kutató volt, mikor a forradalom ismét lendítőleg nyult bele életébe: Napoleon Róma bekebelezése után szigorú parancsral kötelezte mindazon olasz alattvalóit, akik a főhatósága alatt álló olasz királyság területén születtek, hogy eredeti hazájukba térjenek vissza. Mai a parancs értelmében mesterével, Mozzi atyával együtt Milanoban telepedett meg. Itt hamarosan bejáratos lett a világhírű bibliotheca Ambrosianában, sőt 1813-ben könyvtárőri kinevezést nyert. A könyvtár kimeríthetetlen gazdagsága hatalmas lendítő erőt adott a fiatal tudós kutató kedvének. Úgyszólván minden idejét kedves kódexei között töltötte és egyre tudatosabban a palimpszesztusok tanulmányozására specializálta magát. Mivel pedig szerencséje semmivel sem maradt mögötte kutató kedvének, egyik szenzációs felfedezése a másikat követte.

Első nagy sikere az Ulfilas-féle gót bibliafordítás jelentékeny töredékének, Szent Pal leveleinek megtalálása volt. Ezt követte a II. század egyik nagytekintélyű rétorra, Marcus Cornelius Fronto († 170 k. Kr. u.) irodalmi hagyatékának napvilágra tárása. Halkarnassosi Dionysios római történetének, Porphyrius újplatonikus böleselő és a zsidó Philo több eredeti munkájának, Antoninus

Pius (138—161), Marcus Aurelius 161—180) és Lucius Verus (161—169) császárok több levelének, a szibillai jövendölések 6. és 14., később még 11—13. könyvének és több ókori Vergilius-kommentárnak a felfedezése.

Ezek a felfedezések egykettőre a szerencéskezű kutató felérték a tudós világ figyelmét. VII. Pius pápa 1819-ben Consalvi bíboros-államtitkár ajánlására a vatikáni könyvtár első főmént nevezte ki és, hogy annál teljesebben élhessen hivatalának, felmentette szerzetesi fogadalmai alól. Utódai hasonló megbecsülést tanúsítottak iránta s egymás után vatikáni kanonokká, római prelátussá, apostoli protonotáriussá és a Propaganda titkárává nevezték ki. Végül XVI. Gergely pápa 1838 február 12-én, Mezzofanti Józseffel, a XIX. század legnagyobb nyelvészénijével egy napon, bíborosi címmel tüntette ki és több kongregáció mellett rábízta a vatikáni könyvtár és a vele kapcsolatos gyűjtemények vezetését.

A külső fény és ragyogás azonban semmit sem változtatott Mai egyszerű életmódján, még kevésbbé munkatempóján. A vatikáni könyvtárban ugyanaz a fáradhatatlan kutató maradt, akinek az Ambrosinában bizonyult. A szerencse egy pillanatra sem pártolt el tőle. És ez természetes; hiszen a világ leggazdagabb gyűjteményének akkor még jórészt feltáratlan kincsei közt kutatott. Világi vonatkozásban legszerencésőbb fogása Cicero régóta keresett államtudományi munkájának, a *De republicának* felfedezése volt. Nem kevésbbé jelentékeny szolgálatot tett a tudománynak a Justinianus-előtti jogalkotás számos töredékének, Aurelius Symmachus több levelének és Julius Victor retorikájának napvilágra hozásával. Működésének súlypontja azonban a vatikáni korszakban inkább a patrisztikára és a keresztény irodalomra esett. Szent Ágoston, Nagy Szent Vazul, Szent Atanáz, Aranyszájú Szent János, Nolai Szent Paulin, Nazianzi és Nyssai Szent Gergely, Alexandriai Szent Cirill egész sereg ismeretlen és kiadatlan munkáját sikerült megtalálnia. Irodalmi felfedezéseinek száma idővel 359-re emelkedett: olyan szám, mellyel egyetlen elője és utódja sem dicsekedhetik.

Mai azonban nemcsak szerencéskezű kutató, hanem elsőrangú tudós is volt; nem elégedett meg az ismeretlen szövegek előívasásával és hozzáférhetővé tételével, hanem minden oldalról fel is dolgozta és méltatta is őket. Kutatásainak eredményeit négy monumentális nagy vállalatban tette közzé.

A nagy tudós élete fogytáig fáradhatatlanul dolgozott. A halál 1854 szeptember 13-án érte utol rendes nyári pihenő helyén, Albanóban. Erdemeit már életében világszerte elismerték és méltányolták. A különböző akadémiák siettek tagjaik közé iktatni. Az angol akadémia nagy aranyérmét veretett tiszteletére ezzel a körirással: Angelo Mainak, a palimpszesztusok felfedezőjének és megfejtőjének. A mostani százéves ünneplés tehát olyan embernek szól, aki minden tekintetben rászolgált. (—bg—)

A HEDSRA 370-ik évében, Kr. u. 980-ban Efszenében Bochara mellett született Abu Ali al Hozain Abdullah ibn al Hozim ibn Ali ibn Szina, vagy latin néven (az első és utolsó szótagpárból összevonva): Avicenna. A Hedsra 1370-ik évében millenáriumot

ült az Iszlám Efsene ma a Szovjetbirodalom városa, az Amu Darja partján fekvő Bochara szovjetköztársaság, s Avicennáról a szovjet folyóiratok is megemlékeznek, de Avicenna korában Bochara iráni tartomány volt s Irán révén az Iszlám kulturkörének tagja. Ezért két címen ünnepelhette Teherán is Avicennát, ki ezer hódévvvel előlött született mohamedán, perzsa állami tisztviselő fia-ként.

A teheráni kongresszuson, mely most 1954 áprilisában zajlott le, 27 küldöttség vett részt. Külön érdekessége volt az ünnepségeknek, hogy a római Szentszék is küldött képviselőt Kutsch S. J. és Mc. Carthy személyében. Még egy katolikus pap volt a kongresszuson, P. Anawati dominikánus atya, aki az Arab Ligát képviselte. A többi résztvevő egészen különböző foglalkozású világi tudós volt: avicentalista, iranológus, nyelvész, orvos és bio.ógus — megfelelően annak a sokoldalú tevékenységnek, amit a polihisztor Avicenna a különböző tudományok terén kifejtett és megfelelően annak a sokszerű hatásnak, amelyet a szellemi élet különböző terein elért. Hiszen az ő ötkötetes orvosi kánonját még 1650-ben is használták Löwerben és Montpelier-ben. A fiziológia, hygienia, pathologia és therapeutika je.esei a reneszánsz évszázadaiban is megadták neki az orvostudomány fejedelme (rais) címet, amint a korabeli bölcselek is fejedelmükként tisztelték.

Avicenna elsősorban orvos volt — még állami hivatalát is annak köszönhette, hogy a bocharai szultánt meggyógyította, ki aztán tanácsosává, majd miniszterré tette. Talált azonban időt arra is, hogy az állami ügyek elintézése után elmé.kedjék és folytassa azt a filozófiai munkát, amit ispaháni tanár korában kezdett. Estői könnyű szórakozással teltek el — nem volt aszkéta. Hihetetlen munkabírása volt, ötvenkét éves életében nagyon sok művet alkotott — azt írják róla, hogy utazásai alatt lóháton üve is írt. Főműve a Kitáb as sifa (A gyógyítás könyve). Ez azonban nemcsak, sőt nem is elsősorban orvosi kérdésekkel foglalkozott, hanem summaszerűen összefoglalta a logika, fizika, metafizika igazságait. Ezt a 18 kötetes arabnyelvű enciklopédiát Gundisch (és Avendahut) lefordította és a fordítás a XIII. század egyetemein nagyban hozzájárult az aristoteles. irány megerősítéséhez. Avicenna Aristoteles kedvéért tanuit meg görögül. A bizánci birodalom elzárkózottsága okozta azt a különös jeienséget, hogy Aristotelest arab közvetítéssel ismerte meg a latin világ. Erről a hatásról P. Anawati szólt, kiemelve, a nagy Aristoteles-tisztelő Aquinói Szent Tamás és Avicenna felfogásának különbségét.

Szent Tamás kora a bölcselet történelmének talán legviharosabb korszaka volt. Az akkor már kétszáz éve halott Avicenna gondolatsorai ott kavargtak a küzdő felek, Platon és Aristoteles hívei között. Sajátos jelenség volt: a mohamedán filozófust, akinek enciklopédiáját a bagdadi kalifa égettetette (Kr. u. 1166), mert nem tudta tételeit beleilleszteni a Koránnak szerinte helyes értelmezésébe, a gyaurok tanulták és belső vitáikban döntőbíróként fogadták el, mint aki nem választott mereven Platon és Aristoteles között.

A ma négy részre szakadtan élő Mediterraneum gondolatvilágának motívumai adtak taládkát egymásnak Teheránban s mö-

götte ki nem mondottan Platon és Aristoteles. Az ellentét ma sincs feloldva. Pedig a tudományos világképnek megváltozása — főleg a fizika és biológia terén, ahol még ingathatatlannak vélt nagyságok tanai kerültek revízió alá és az anyag szerkezetéről vallott felfogás egészen új perspektívákat nyitott meg — sürgetően kíván feloldást.

Mikor a VII. század elején az Iszlám népei leszakadtak a Földközi tenger partvidékeinek akkor már szakadozó egységéről, még nem volt mohamedán világnak egységes, önmagában zárt és belső ellentmondás nélküli ideológiája. A Korán maga nem volt elég — úgy látszik, alkalmas sem — arra, hogy beilleszkedjék egy tolgikai keretbe. Az a veszélyes tétel, hogy: „Caesar supra grammaticos” nehezé tette egy bölcseletileg védhető és elfogadható világkép kialakulását. Csak a Hedra után kétszáz évi próbálta meg a bagdadi Al Kindi (meghalt Kr. u. 873), majd utána a nagyírú Al Farabi meghalt Kr. u. 950) beilleszteni a Korán szétfolyó és Mohamed életszakaszai szerint alakuló szüvraít a görög bölcselet kereteibe. A platóni (vagy inkább neoplatonikus) felfogás mindjobban helyet adott a szabatosabb aristotelesi iránynak, amiben talán legnagyobb része volt az erősödő görög hatásnak. Úgy mondták: „A sorsban való hit a híd a görögök és az Iszlám között”.

Al-farabi után Avicenna helyzete könnyebb volt — bátrabban és önállóbban írhatott. Szerinte minden, ami létezik, az anyagnak és az eszméknek a világában létezik. Az egyetemes lényeknek még a dolgok létét megelőzően élnek az isteni értelemben. Azután élnek az anyagban testet öltve, végül élnek az emberi értelemben. A megismerés lényege szerinte, hogy ami az anyagi megvalósulás előtt (ante res) anyagtalán eszmeként az Istenben élt, majd anyagi megvalósulásakor a létezők immanens lényegét alkotva tárrul élnek (in rebus); azt az emberi értelem megragadja (post res) és nevet ad neki.

Avicenna tanítása, hogy a nem szükségszerűen létezők létével igazolja egy szükségszerűen létezőnek létét, aki létezik és természeténél fogva birtokolja a létezés és élet teljességét. Ez a létező az Isten, aki minden létezőnek teremtője és fenntartója, a legfőbb értelem, a legfőbb jó, a ragyogás és a legtisztább szépség. Az emberi lélekről azt tanítja, hogy szorosan egyesülve van a testtel, mégis szellemi szubstancia, magában tökéletesen egyszerű és halhatatlan.

HOL HALT MEG A BÁTRAK BÁTRA? „Katonák, egyenest a szívembe!” — kiáltotta a „bátrak bátra”, Napoleon híres tábornoka, Ney marsall 1815 december 7-én a kivégző katonáknak; a sortűz eldőrdült s a napoleoni csaták hőse holtan esett össze. Másnap temették el a Père Lachaise-ben; ma it ott nyugszik. Legalábbis így tudja ezt Franciaország és a világ, kivéve az amerikai Dél-Karolinát, mely váltig dicsekszik, hogy az „igazi” Ney marsallnak ő adott végső földi nyugvóhelyet.

Third Creek kisváros temetőjében valóban máig látni egy sírkövet, ezzel a fölírattal: „Pierre Stuart Ney emlékére, aki Franciaországban született és Napoleon Bonaparte alatt a Forradalom

katonája volt. Meghalt 1846 november 15-én, hetvenhét éves korában”.

Ki volt ez a titokzatos „Ney marsall”? A kérdés nem is volna olyan érdekes, ha Amerikában nem akadtak volna „írók”, akik Michel, a tábornok és e Pierre Stuart azonosságát hangoztatva egész fantasztikus Ney-legendát koholtak, olyannyira, hogy végül is valódi tudósoknak kellett kideríteniük nem ugyan az igazi Ney marsall 1815 decemberében végleg lezárult sorsát, hanem ennek az ál-Neynek a kiletét.

Stuart 1819-ben tünt föl egy Cheraw nevű délkarolinai községben. Hatalmas termetű, katonás külsejű ember volt, nyelvtanítónak jelentkezett s a helybeliek örömet alkalmazták. Csakhamar a vidék legműveltebb emberének tartották. Sok helyen megfordult, mindenütt mint tanító; tekintélye egyre nagyobb lett, mert hovatovább híre terjedt, hogy valójában nem más, mint a nagy marsall, a világ legbátrabb katonája.

Honnét keletkezett ez a hiedelem? Stuart meglehetősen szűkszavú volt származását illetőleg, mindössze arra célozgatott, hogy régi katonacsalád sarja. A vele egyivásúak módjára szívesen keltette azt a látszatot, mintha bizalmasabban ismerte volna a napoleoni háborúk egyik-másik kiemelkedő alakját; és Dél-Karolinában bizonyára se nem nehéz, se nem kockázatos keresztnevükön emlegetni Eylau, Wagram, Austerlitz vagy Berezina hőseit. Különösen ha az ember kissé kapatos! Mert Stuart Ney később rászokott az italra, és most már maga is megerősítette keletkező legendáját; sőt állítólag halálos ágyán határozottan kijelentette: „I am marshal Ney, of France”. Amire aztán Third Creek derék lakosai rávésték sírkövére az említett fölírást.

Egy titokzatos sírkő s egy zengzetes történelmi név mindig izgatja a fantáziákat. Csakhamar munkába álltak a „kutatók”. Dokumentumokat gyűjtöttek. Ney öngyilkos akart lenni, mikor hírülvette Napoleon halálát. Ney búskomorságba esett, amikor a Sasfiók haláláról értesült. Ney sokat mesélt Napoleon híres csatáiról. És Ney egyszer meglátogatta a falu asztalosát, rámutatott egy készülő koporsóra és rejtelmesen azt mondta: „Egyszer azt hitték, engem is koporsóba csukhatnak”. Végül évek múltán megjelent Third Creekben egy bizonyos Neymann, aki Ney marsall fiának mondta magát és apja síriát kereste! E megcáfolhatatlan érvekhez most már csak azt kellett „kimutatni”, hogyan szökött az agyonlőtt Ney marsall Amerikába.

Mi sem egyszerűbb: úgy, hogy nem lőtték agyon! És a közismert kivégzés? Úgyesen rendezett színjáték, semmi több. Stuart Ney „történései” remekül rekonstruálták a dolgot, mégpedig „a szép Ida”, azaz Ida St. Elme kalandornő segítségével, akinek „Egy kortársnő emlékiratai” címmel jelentek meg annakidején a — szélhámosnő fantáziájára valló — memoárjai. Főtémájuk: Ida lángoló szerelme a marsall iránt. Nyilvánvaló tehát, hogy Neyt barátnője mentette meg! Mégpedig ugyanazoknak az angol tiszteknek a segítségével, akik pár héttel a bátrának kivégzése után Lavallette tábornokot megszöktették. Az angolok rokonszenveztek a Császárság bátor katonáival. Párisban ekkor Wellington volt a teljhatalmú úr. Megvannak tehát a szálak: Ida, a három tiszt és Wellington kifőzik a tervet, illetve Ida kifőzi, a

három tiszt bemutatja őt Wellingtonnak, s az admirális, aki nem tud ellentálni a női szemeknek, ráadja plácetját.

Kiviszik tehát Ney marsallt a vesztőhelyre. Elhangzik a vezényszó. Ney elkiáltja közismert végső szavait s rácsap a mellére; ezzel a gesztussal összetöri zubbonya alatt a vérutánzó vörös lével telt üveget; a katonák belelőnek a levegőbe és Ney összeesik. A „hullát” beviszik a közeli kórházba, de a koporsóba már egy csomó követ raknak nehezeknek s a „halott” Neyt éjszaka kicsempészik; Bordeauxban hajóra száll Amerika felé.

Nos, 1874-ben egy amerikai lap riportere a következő fölfedezést közölte: kinyomozta, hogy 1815 decemberében egy Petrie nevű waterloói veterán indult el az Egyesült Államokba Bordeauxból. A fedélzeten csakhamar fölismerte Ney marsallt, hajdani parancsnokát; figyelemmel kísérte Charlestonban, amint kikötöttek, a nyomába szegődött; látta, amint egy boltban fuvolát vásárolt; — s tudvalévő, mily szenvedélyes fuvalás volt Ney marsall! Petrie aztán, sajnos, nem látta többé a tábornokot.

Hogy végül a hiteles adatok sora teljes legyen, 1920-ban egy angol szabadkőműves a párisi Nagy Orient páholy levéltárában saját szemével látott egy köteg levelezést 1816-ból; egy „testvérnek” titkos Amerikába szökéséről volt szó benne. Kire vonatkozhatnék másra, mint Ney marsallra?

Bertier de Savigny, aki ezt a „tudományos” csodabogarat a tollhegyére tűzte, joggal jegyzi meg, hogy Dél-Karolinában meglehetősen furesa fogalmakat táplálhatnak a történetírásról. Talán még furesább azonban, hogy akadt tudós, aki legalább annyira komolyan vette ezt a fantasztikus legendát, hogy nem szánta cáfolatához az időt és a munkát s azt a jobb sorsra méltó tudományos apparátust, melyet ennek érdekében mozgósított. „Kezünk közt van — írja Savigny — egy kitűnő amerikai történetírónő széleskörű kutatások alapján megírt kifogástalan kritikai műve, melynek az a célja, hogy szétoszlassa a thirdercekiek illúzióit”.

Kérdés, vajjon sikerül-e. Hiszen a jó délkarolinaiak még legutóbb is ünnepélyesen megülték, stilszerűen sirja fölött, az ő saját Ney marsalljuk halálának százados évfordulóját. (R.)

A SÜKÖSDI FRESKÓ. A huszadik század embere állandó lelki feszültségben él. A társadalmi, politikai és gazdasági átalakulás mélyen megrázta. Fogalmait, az életről alkotott és örökölt képzetét összezavarta. Ez a külső körülményeit oly döntően befolyásoló átalakulás a lelki élet területén is gyökeres változást eredményezett. Nem állítjuk, hogy a tömegek lelki átalakulása, hívővé-válása már bekövetkezett. A kollektív hit, amely az új világkép kialakítására, a mai forrongó állapotok lecsendesítésére hivatott, ma még csupán csirázóban van.

Ennek első jelentkezését éppen az egyházművészet terén érezhetjük. Az egyházművészetben, amely az utolsó két évszázadban mesterséges üvegházi növényként tartotta fenn életét. Teljesen elszakadt az élő művészet termékeny áramlataitól és a megszokás lomha erejével a keresztény tömegek izlését is a giccс uralma alá terelte. Így állhatott elő az a különös helyzet, hogy a tisztán formai, az átélést tökéletesen nélkülöző, keresztény ideáljainkat,

hőseinket és szentjeinket éppen benső tartalmuktól megfosztó, stílustalan stílus vált uralkodóvá egyházművészetünk egész területén. Az új egyházművészet ennek a tarthatatlan állapotnak izent hadat. A képzőművészetekben újból és önként fellép az igény a lelki élet problémái iránt. Ez már nem mesterségesen, pályázatokkal tápiált érdeklődés, mint a 19-ik században, de a lelkekben, a szivekben újjáéledő vágy. A vajdú új világ forró vágya ez, amely megérinti és meghiheti a huszadik század új művészetét.

Az új magyar egyházművészet is ennek a megújhódásnak pregnáns jeleit mutatja. Képzőművészetünk az utóbbi évtizedek formákat bontó, látszólag a hagyományokat lábbal tipró harciban, valójában az újjászületés lehetőségeit kereste. Összetörte a közvetlen mult nyomasztó terhét, hogy a tényleges hagyományok gazdag örökségéhez jusson. Összeüzta a *l'art pour l'art* tetszetős elméleteit, hogy az élet lényegéhez hatolhasson. És ezen az úton, a művészet valódi hagyományainak keresése közben, újból felfedezte a legnagyobb hagyományt, — a hitet, a lélek igényét. Így csirázott ki a romok között, eleinte félenken, alig észrevéve az új magyar egyházművészet. Aba Novák Vilmos, mai egyházművészetünk egyik legnagyobb, legbátrabb úttörője nyelvújításnak nevezte ezt a megindult harcot. Nyelvújításnak, mivel teljesen újra kellett fogalmazni mindent.

Ezek a gondolatok a sükösdí freskó előtt rajzoltak fel bennünk, mint egykor Jászszentandrason, Aba Novák Vilmos Utolsó Itélete láttán. Aba Novák szava régen hangzott el, és néha szinte úgy tünt, hogy életműve pusztában elhangzott szó volt csupán. Korai halálával egyházművészetünk fájón nélkülözta azt a bátor, heroikus hangot, amely torzóban maradt élete művét végig jellemezte.

Nem véletlen, hogy Kalocsai Prokop Péter, a sükösdí Mándenszentek-freskó alkotója, az abanovákí örökségbe kapcsolódott be. Nem véletlen, mert a fiatal festő egyúttal pap is. Egy kis eldugott faluban lelkipásztor. Pap és festő. Minő ritka és szerencsés társulás! A hivatás-szolgálat milyen kítárlulását, minő lehetőségeit igéri. Nem csupán szóval hirdetni az Igét, de meg is jeleníteni azt, a papi hivatás, a felkent kéz különös ihletet adó erejével. Ez a szándék, amely pedig freskójának tanúsága szerint eleven erővel él a fiatal pap-festő lelkében, magától értetődően tette őt az abanovákí hagyomány örökösévé.

A sükösdí barokk templom főoltár mögötti szentély-falát díszíti a hatalmas, mintegy 90 négyzetméter felületet elborító freskó. Nem kis feladat egy sokat tapasztalt művész számára sem ily nagy területet benépesíteni, élővé varázsolni. A fiatal művész bravúroson megbirkózik ezzel a nehéz feladattal, pedig ez volt első, ilyen nagy méretű vállalkozása.

A főtéma, mely a freskó felső régióján uralkodik, Krisztus királysága, az Atyától való megkoronázása. Az Atyaisten örök nyugalma és Krisztus gondoktól terhelt, messzenézó arculatában, az angyalok diadalt, örömet, megrendülést és lesujtó itéletet kifejező mozgalmasságában a földöntúli lét fenségét, erejét, a színek csillogó pompájávi, a mozdulatok ritmikus ellentétével, a

tömegek harmonikus elosztásával varázsolja elhithető erejűvé. A Szentháromság, mindegyik kegyelem forrása, a kompozíció magva, amelyből a fehéren lebegő Istenanya közvetítésével árad a kegyelem a földi lét vándoraihoz. Ezt fejezi ki a megkapó bensőséggel ábrázolt hófehér jelenés, a freskó középterében, és vezeti át a szemet a kép alsó régióiba, a jók és gonoszok világába. Balra a kegyelmi életet élők csoportját látjuk, jobbra pedig a hét főbűn egy-egy megszállottját. A kompozíció felső részében uralkodó fenség, a Szentháromságot körülvevő szentek imádságos nyugalma itt, a hívők csoportjának bensőséges leírásává és a bűn megszállottjainak markáns jellemzésévé alakul át. A freskó hármas tagozódása ritmikus egyensúlyt teremt, annak ellenére, — vagy talán éppen azért —, mivel kifejezési formája, színei, a rajz dinamikája az alkotó különböző lelkiállapotát tükrözi. A felső mezőt a művész hódolata, leborulása ihlette, diadalmas hite a túlvilági létben. A középsőt gyermeki szeretete a Szűzanya iránt, és az alsót a földi lét gyarlóságának átélése, a jó és a gonosz örök küzdelmének kifejezési vágya. E lelkiállapot két pólusa egyrészt az áhítat fensége, másrészt a bűnök feletti felháborodás háborgó indulata.

Kalocsai Prokop Péter sokat valósított meg a maga elé tűzött feladathól. Fenntartás nélküli elismerést érdemel elsősorban a bátorságáért, őszinteségéért. Élt az alkalommal, hogy nem befolyásolta senki. Őt magát pedig művének tanúsága szerint csak az az egyetlen cél vezette, hogy szívének ihletét, indulatát, sugalmazását kövesse. Erenyei, hibái egyaránt ebből a szinte perzselő tűzből, a befelé néző hevület lázából születtek. Ezzel magyarázható néha nyersesége. A kivétel itt-ott egyenletlen elnagyoltsága, a léptékben előforduló kisebb aránytalanságok és az egyes mezők közötti átmenetek nem mindig harmonikus megoldása. De ezek a hibák, amelyek nagyrésztben tapasztalatlanyságból is folynak — hiszen amint már mondtuk is, ez volt első nagy alkotása —, elenyésznek a művében megmutatkozó szándék és a kivitelben jelentkező sokatigérő felkészültség előtt. Elsőrangú komponáló készség, biztos rajztudás, kiváló színérzék és főleg igen erőteljes jellem-ábrázolás egyesül benne nagyfokú képzelőerővel. Mind olyan tulajdonság, amelyek szinte predestinálják az alkalmazott feladatok — a freskó, a szekko, az üvegablak, mozaik művelésére.

A süködsi freskó 1950-ben készült. Azóta négy év telt el, és nem tudunk róla, hogy a fiatal pap-művész újabb nagyobbliékek-zetű feladathoz jutott volna. Kisebb művei — így az ugyancsak Süködsre készült, egyes szenteket ábrázoló freskó-sorozat, készültek el azóta. De ezek inkább csak studiumoknak tekinthetők; nem készíthették a művészt teljes erőkifejtésre. Egyik-másik figurájában — így főleg Szent Ferenc alakjában — felcsillannak itt is rendkívüli képességei, de ugyanakkor azt is meg kell állapítanunk, hogy bizonyos stílusbeli bizonytalanság jelentkezik újabb alkotásaiban. A szentek figuráiban és a Szent Család oltárképén bátor, őszinte hangja mintha kissé elbágyadna. Érezzük, hogy keresi végleges stílusát, de hitünk szerint nem ez a helyes iránya fejlődése továbbérlelődésének. A Mindenszentek-freskón megütött térffias, az őskeresztény bazilikák fenséges hangját felidéző sti-

lus felel meg egyéniségének. Ezt érlelje tovább, tekintet nélkül a gáncsoskodókra. A ma még talán felhangzó tiltakozás, gúny ne zavarja! Akik nem értik meg szavát, azoknak fülléig, szeméig, szívéig még nem hatott el a mélyről egyre inkább feltörő sóhaj, az egyre erősödő kívánság az egyházművészet őszinte alkotásai után.

(Kopp Jenő)

EGY SZOCIÁLIS KISÉRLET. Spanyolország szociális elmaradottsága évtizedek óta eléggé közismert. Ma is Európa egyik leghátramaradottabb országa. Az a nagy szociális feszültség, amely az Ibériai félszigeten megmutatkozik, itt is ott is bizonyos kezdeményezéseket és kísérleteket kelt életre. Katolikus szempontból talán a legérdekesebbek egyike Emilio Benavent próbálkozása, amelyről a Neue Zürcher Zeitung nyomán számolunk be. Emilio Benavent értelme és kiváltsága már akkor feltűnt tanárainak, amikor még az egyetem bölcséleti tárgyakkal foglalkozott. A polárháború kilendítette eredeti pályájától. Tanulmányai megszakadtak és a fiatalember elhatározta, hogy pap lesz. Külföldre került s megtanult angolul, franciául és olaszul. Leginkább azonban az orosz nyelvre érdekelte s mindaz, amit akkoriban leginkább csak oroszul lehetett olvasni. Behatárolt magát foglalkozni a marx-lenini tanítással. Hamarosan hírnévre tett szert hazájában, mint modern, szociális szempontból képzett pap. Malaga püspöke, Angel Herrera is érdeklődni kezdett a fiatal pap iránt. Herrera püspök maga is egyike a legérdekesebb főpapoknak Spanyolországban. Mint kiválóan képzett jogász és éles tollú bátor publicista kezdte életpályáját. Ő alapította a „Ya” című katolikus napilapot és elnöke volt annak a keresztény demokratikus pártnak, amely szemben állott Primo de Rivera tábornok diktatúrájával. Herrera csak hosszú közéleti pályája derekán, 50 éves korában szenteltette magát pappá és a Szentatya egészen rövid idő múlán püspökké nevezte ki. Helyzete nem könnyű, mert egyike azoknak a főpapoknak, akik a spanyol püspöki karban teljes lélekkel és nagy energiával erőteljes társadalmi újjárendezést kívánnak. 1948 nyarán Malagában szociális intézetet alapított papok részére s az ifjú Emilio Benaventét, mint magántanárt hívta meg az intézetbe.

Négy évvel ezelőtt a kormányzat áthelyeztette az intézetet Madridba. Kibővítették és laikusok számára is hozzáférhetővé tették s az egykori kis intézet valóságos egyetem-félévé változott. Emilio Benaventét szemelték ki a rektori székre és a tehetséges fiatal pap előtt fényes pálya bontakozott ki. Környezetének és a hivatalos fórumoknak legnagyobb meglepetésére azonban Benavent lemondott a kilátásba helyezett tudományos posztról, lemondott a karrieréről, mert — legalább is így okolta meg — a gyakorlatban akarta szociális munkáját kifejteni és elképzeléseinek magvait elültetni. Tervét püspöke, előlárója és barátja, Herrera melegen pártfogolta és Benavent ma Malaga külvárosában püspökének jobbkeze és pótolhatatlan munkatársa.

Benavent elhatározását csak az értheti meg, aki már hallott valamit az ottani szociális állapotokról. Malaga 240.000 lakosú város, de valósággal tükre az egész Dél gazdasági nyomorúságának. Lakosságának többsége hihetetlen nélkülözések közepett él. A mun-

kafeltételek ezen a vidéken egészen elképzelhetetlenül rosszak, a cukornád ültetvények és a szántóföldek dúsgazdag nagybirtokosai bírják a földet s nagyrészüik külföldön költi el birtokainak jövedelmét. A földmunkások sorsával pedig ezek a nagybirtokosok édes keveset törődnek. Erthető, hogy a sokgyermekes földművelő családok vidékről egyre többen költöznek Malagába, abban a reményben, hogy a városban jobb munkafeltételekhez jutnak. A város iparából él, de csak kevés gyárkémény füstölög s a vidéki bevándorlók egyre szaporítják a munkanélküliek számát.

Malaga legszegényebb negyedében, Huelinben 15.000 ember éli a déli külvárosok műveletlen, piszkos és nyomorúságos életét. Főleg halászok, földmunkások, gyári munkások és cigányok élnek ezen a nyomortelepen. Az utcákon kecskék ugrándoznak, az árások nagyhangon kintgatják portékáikat, délies elevelességgel nyüzögnek a rosszul öltözött emberek és a levegőben por és piszok száll. Az egymás hegyre-hátára épített földszintes házakban főleg munkások, tehát a kerület viszonylag „jobbán szituált” emberei laknak. De ezekbe a házakba is alig jut némi napfény s a vizet a legközelebbi utcai kútról cipelik be a lakók. A tengerparton sok apró halászkunyhóban élnek az elmaradt technikával dolgozó spanyol halászok. Kunyhóikon még ablakok sincsenek. A parton szétszórt halászkunyhók távolról igen festőiek és romantikusok, belülről azonban rettenetesek. Kiellen szegénység uralkodik bennük, mert a férfiak alig keresik meg a lecsúszkésesebbet. Legtöbb kunyhóban még takaró sincs az északak hidege ellen, csaknem minden halászpútriban egy-egy lázas gyermek vagy beteg férfi fekszik. Sokan szenvednek nyílt tuberkulózisban, amihez az alultápláltság teremt meg a alapot. A vizet az asszonyok egy-egy arra haladó vasúti mozdonyból szerzik, feltéve, hogy a mozdonyvezető nincs rossz humorulatban, s hajlandó egy-egy vödörrel odalőtlyinteni nekik. De nemesak a halászok nyomortelepei, hanem a cukornád-munkások lakóháza is hasonló benyomást keltenek a látogatóban. Körükben is az éhség és a betegség uralkodik. A férfiak egész nap a mezőkön dolgoznak és alig keresnek valamit. Ugyanekhez a neveléshez tartozik még egy körzet, amelynek lakói hulladékok gyűjtéséből és azok értékesítéséből élnek. A szeméttelenen összeszedett maradványokat kirakják száradni kunyhóik elé és így a legyek és baktériumok valóságos paradicsoma keletkezik a nyomornegyed háza előtt.

Ezek közé a szenvedő és éhező emberek közé ment élni és dolgozni a leendő egyetemi tanár, don Emilio Benavent. Camino de la Misericordia — így hívják azt a görönayös, lyuagatot burkolatú főutcát, amelyen egy öreg sárga villamos dőcög az alacsony, házak, gyárak az üres grundok közt. Az utca végén egyszerre csak egy hófehér templom és iskola falai tűnnek fel: Benavent első alkotásai Három évvel azelőtt még semmi sem volt ezekből az épületekből. A lelkesedéstől átfűtött fiatal pap első és legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy iskolát építsen és ezeket a nyomortól és tudatlanságtól áthatott embereket valamiképpen a társadalmi tevékenység legelső fokaira vezesse. Született kedvességével és kitartásával sikerült a leagyőzhetetlennek látszó nehézségeket is lebírnia. Fiatal tanítónőket nyert meg önkéntes munkatársakul, hogy a kisebb-nagyobb gyermekeket megtanít-

sák az írás, olvasás, számolás és varrás tudományára. Egyetlen séta a világos tantermekben, s az olvasóteremben azt bizonyítja, hogy Emilio Benavent fáradhatatlan tevékenysége máris bizonyos sikerrel járt. Ezeröttszáz teljesen civilizálatlan és elhagyatott gyermek jár ma minden hatósági kényszer nélkül az általa megnyitott iskolákba. Mert nemcsak a templom melletti tere, hanem a tengerparton is felállított egy kis barak-iskolát, ahová olyan fiúk és lányok járnak, akiknek még a legelemibb fegyelméről és társas magatartásról sincs fogalmuk és valósággal előnevelésbe kell részesíteni őket, hogy később a normális iskolákba járhassanak. Egy nagy és tiszta iskolakonyhából a legszegényebb háromszáz gyerek kap ebédet. A főzéshez szükséges nyersanyagot Benavent ismerőseitől és barátaitól gyűjti össze. Lépésről-lépésre megy tovább: a fiatal ipari és mezőgazdasági munkások esti tanfolyamait is megteremtette, ezek rendszeresen zsúfolva vannak. Az az egészségi állomás, amelyet eredetileg a betegek gyermekek számára állított fel, ma meg van szállva felnőttektől, akik tanácsot, gyógyszerert vagy orvosi segítséget várnak.

Nyilvánvaló, hogy mindez tüzes vasra hullajtott egy-egy víz-csepp csupán, ezt Emilio Benavent is tudja. Odáig szeretné fejleszteni intézményeit, hogy ennek a külvárosi nyomornegyednek a lakói lassanként maguk legyenek képesek arra, hogy megragadják sorsukat. Naqy terve, amelyet most kezd megvalósítani: egy ipari és mezőgazdasági szakiskola az ifjak számára, szövetkezet a halászok és földmunkások részére és új, gazdaságos lakótelepek építése, amire a telkeket a többnyire külföldön élő földbirtokosoktól akarja megszerezni. Benavent — mint pap — nem foalalkozik politikával s nem érdekli az sem, hogy a hozzá fordulókat milyen politikai meggyőződés fűti. Ő segíteni akar rajtuk, úgy ahogy tud. „Még kell tanulniok — szokta mondani — hogy én, mint pap nem politizálok, hanem mint Krisztus, csak segíteni akarok embertársaimon”. Benavent kezdeményezéseinek guimólesei máról holnapra bizonyára nem érhetnek be, de irni-olvasni tanítván a gyermekeket és felnőtteket, lehetővé teszi számukra, hogy előbb-utóbb kiszabadítsák magukat elmaradottságukból és megtalálják azokat az eszközöket, amelyekkel elnyomordott helyzetükből is kilábalhatnak. Ez Emilio Benavent kísérletének a jelentősége. (sz. e.)

EGY NÉGER SZEMINÁRIUM ÉLTFE. E egész Közénafrikának ma kétségkívül a kacheberei központi szeminárium a lecszebb és legnagyobb befogadó képességű papnevelő intézete. A Nyasszaföld és Északrhodézia nyole egyházmegyéje nevelteti benne leendő papjait. Az intézet eredetileg 64 növendék befogadására épült; a legújabbban eszközölt bővítésekkel azonban ezt a számot 135-re emelték.

A szeminárium növendékei a missziós iskolák legtehetségecszebb tanulóiból kerülnek ki. Kiválasztásuk rendkívül gondosan és nagy körültekintéssel történik.

Ennek a gondos előkészítésnek van egy előnye és egy hátránya; előnye, hogy a fiatalok a profán tudományokban is alapos kiképzést nyernek s hátránya, hogy éppen az alapos profán felkészültség sok esetben erős csábítás a gyengébb hivatásúak szá-

mára, hogy az egyházi pályán kívül keressék boldogulásukat. Hiszen (az előkészítő iskolákban és küsszemináriumokban megszerezhető tudás a legmagasabb, ami a két territoriumon egyáltalában elérhető. Másrészt a tanult bennszülöttek után a közigazgatás és a gazdasági élet terén igen nagy a kereslet. A szeminárium küszöbét átlépett növendékek közül körülbelül ötven százalék jut el a felszentelésig.

A szeminárium tanulmányi ideje a mi viszonyainkhoz képest feltűnően hosszú: nyolc esztendő. Ebből két és félév a filozófiára, a többi pedig a teológiára esik. Ennek a két alapvető tárgynak mindennap délelőtt két-két órát szentelnek. A délutáni órák az úgynevezett másodlagos tárgyaknak vannak szentelve: ezek: az egyházjog, egyháztörténelem, szentírástudomány, neveléstan, társadalomtudomány, európai nyelvek, ének és zene, számviteltan és illentan. A fiatalok általában sokat és szívesen tanulnak; némelyiket inkább mérsékelni kell, mint biztatni. Legtöbbjüknek kitűnő nyelvérzéke és briliáns memóriája van. Komolyabb nehézségek csak az elvont tárgyak tanulásában mutatkoznak. Az érintkezésben három nyelv divik: az angol, a latin és csinyanjainak nevezett bennszülött nyelvjárás, melyet azon a fájón mindenki ért.

A főiskola kilenc tagú tanári testülete a fehér atyáknak nevezett francia missziós kongregáció tagjaiból került ki. A tanárok a legtökéletesebb közösségben élnek tanítványaikkal. Szobáik a növendékek cellái közé vannak beékelve; együtt étkeznek velük, együtt végzik ájtatossági és lelki gyakorlatait, együtt szórakoznak, együtt mennek kirándulni, sőt legtöbbször játékaikból is kiveszik részüket. Ez a bensőséges együttélés meleg családias színezettel vonja be a szeminárium életét.

Egyébként az intézet belső élete a szó legigazibb értelmében vett öntevékenység elvére van alapozva: az együttéléseből adódó mindennemű munkát maguk a növendékek végeznak. Ez azt jelenti, hogy saját szobáik takarításán kívül — mindegyiknek külön cellája van — a közös helyiségek rendbentartásáról és a gyümölcsöskert megmunkálásáról is nekik kell gondoskodniok. Ezenfelül maguk mossák és foltozzák ruháikat, javítják lábbelijüket s végzik a szükséges asztalos és szerelő munkát; mindezt az üdülésre szánt szabad időben. A délelőtti időből naponkint egy óra van kézi munkára szánva. Akiknek nincs más elfoglaltsága, játékkal, harmoniumozással és hegedüléssel tölti szabad idejét. Alomvilágban élő bennszülöttekről lévén szó, külön feladatot jelent reális ételszemléletre és takarékos gazdálkodásra való nevelésük. E cél elérésére az iskolai év elején valamennyi növendék egy meghatározott összeget kap személyi kiadásainak (ruhaneműek, írószerek, iskolai költségek stb.) fedezésére és melléje egy könyvecskét is kap, melynek segítségével a szeminárium boltban minden szükségletét fedezheti. Először persze nehezen indul a dolog; a kiadások legtöbbszörnél tetemesen meghaladják a kiutalt összeget. A második-harmadik esztendőben azonban már rendszerint helyreáll az egyensúly, sőt akárhányan kisebb-nagyobb összeget meg is takarítanak.

Külön említést érdemel az a gondosság, melyet az intézet növendékei egészségének ápolására fordít. Ennek két főszekőze a szabad természetben való gyakori időzés és a játék. Az előbbi a

természet gyermekeinél magától értődő dolog, az utóbbi pedig már az európai kultúra hatása. Minden hónapban valamennyi növendék egy egész napot kitöltő kiránduláson vesz részt. Hetes-nyolcas csoportokban járnak s legtöbbször tanáraik is elkísérik őket. Egyesek nem elégszenek meg a szokásos kirándulóhelyek felkeresésével, hanem többre, valamelyik missziós állomás meglátogatására vállalkoznak. Ez nem kis vállalkozás, mivel a legközelebbi állomás is tízennégy kilométerre esik a szemináriumtól. A havi kötelező kiránduláson kívül még minden hétre esik egy hosszabb séta.

A nyári nagy szünidőt (szeptember és október) a szemináriumon kívül, az intézeti nyaralóban töltik a növendékek, és pedig két részben; az úgynevezett nagy vakációban kirándulásokkal és kisebb, főleg kézi munkák végzésével töltik idejüket, míg az úgynevezett kis vakációkban már inkább szellemi munkával: nyelvtanulással, énekgyakorlással, prédikációk, esetleg kisebb cikkek készítésével foglalkoznak. Érés és jellemformálódás tekintetében talán a nagy szünidő az egész esztendőnek legfontosabb szakasza. Itt ugyanis nem cellák szerint elkülönítve, hanem együtt élnek a fiatalok. Hogy mit jelent ez, csak akkor tudjuk megítélni, ha meggondoljuk, hogy nyolc törzsből és természetesen nyolc nyelvből rekrutálódnak. Igazán csak itt van alkalmuk egymás nyelvének és még inkább jellemének megismerésére és itt nyernek hatásosabb ösztönzést jellemük érdekesebb felületeinek lesimítására.

A kirándulások és szünetnapok programjában természetesen ott szerepel a játék is, mindenekelőtt a futball. Hetenkint minden növendéknek legalább egy mérkőzésből ki kell vennie a részét. A szellem fejlesztése mellett tehát megfelelő gondoskodás történik a test erősítésére és edzésére is.

Mivel a szeminárium kifejezetten lelkészkedésre szánt papokat akar nevelni, azért különös gondot fordít a szükséges liturgikus és lelkipásztori ismeretek elsajátíttatására is. E célból a teológiai tanfolyam két utolsó esztendeje elé egy gyakorlati évet iktat be. A gyakorlati kiképzés a tanító atyák vezetése alatt álló kacheberei plébánián történik. Itt a fiatalok kiveszik részüket a házasuló felek kikérdezéséből, segédkeznek esketésüknél és bejegyzik adataikat, közreműködnek a keresztelelésnél, elkísérik a nagy betegek szentségét vivő papot, a nagy szünidőben a plébánián és leányegyházában kettésével hitoktatásban részesítik a férfiakat, nőket és gyermekeket, hébe-hóba prédikálnak, sőt iskolát is látogatnak. Innét érhető, hogy mire végére jutnak a nyolc éves teológiának, az elmélet mellett gyakorlati tekintetben is teljes felkészültséggel hagyják el a szeminárium falait (*b. gy.*)

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

AZ ÓSMAGYAR NEVEKRŐL. Készséggel adunk helyet az itt következő levélnek: Fájdalommal olvastam a Vigilia nemrégiben megjelent egyik szerkesztői üzenetét, amely olyan mereven szembehelyezkedett az ósmagyar keresztnevek használatával. Csak a franciáknak lehetnek Honoréik, Claudeljaik, Armandjaik, az angoloknak Edwardjaik és Alfrédjaik, a németeknek Friedrichjeik, Dietrichjeik, Wolfgangjaik, a szlávoknak Dragomirjaik, Bohuslavjaik és Svetozárjaik? Csak a magyar ifjak és leányok nem kapcsolódhatnak bele nevükön keresztül az Árpád-kor magyar és katolikus szempontból egyaránt nagyszerű és hősies korszakába? Vagy nekünk is szabad, hogy ósmagyar neveink legyenek, de csak néhány: Géza, Gyula, Béla, Zoltán, Árpád?

Téved, aki azt hiszi, hogy az ósmagyar névvel pogánykodni akar valaki. Hogy akarhatna, amikor ezeknek a neveknek túlnyomó többségét a legkeresztényibb, a legkatolikusabb korból, a középkorból ránkmaradt emlékekből ismerjük! Ha valakinek például kedve támadna a *Buzád* névhez, ugyan ki ütközhetne meg ezen, mikor Boldog Bánfi Buzád domonkos 1242-ben az oltár előtt szentvedett a tatárok kezétől vértanúhalált?

De a többi név is, amely így nem dicsőült meg, kereszténnyé tehető kétféle módszerrel. Az egyik az, hogy *lefordítva egyeztethető valamelyik szentnek a nevével*. Az Úr Krisztus is Kéfásnak nevezte el az apostolfejedelmet, és mi görögre fordított néven ismerjük Péternek. Ennek fordítottját meg lehet tenni felújítandó neveinkkel. Így lenne az *Aba* (= atya) nevet viselő magyarnak Szt. Paternus (nov. 12.) a védőszentje, *Ajtony*nak (= arany) Szt. Aurelius (márc. 13.), *Békés*nek Szt. Pacificus (okt. 7.), *Biberka* női név viselőjének Szt. Rufina (ápr. 6.), *Kevének* (= kő), Szt. Péter, *Turul*nak és *Kartal*nak (= sas) *Akvila* (júl. 8.), stb.

A másik lehetőség a *rokonhangzású szent nevével való azonosítás*. Ezt gyakoroltuk már eddig is azzal a pár ósmagyar névvel, amely használatban van. Így egynek vettük a Gyulát Juliusszal, Bélát Adalberttel, Jenőt Eugeniusszal, Etelkát Adelheiddal stb., jöllehet sem a két szónak nyelvészetiileg, sem a két nevet viselő két személynek történetileg nincs egymáshoz semmi köze. Ezen az alapon lehetne *Csabának* Sabbas (dec. 5.), *Akosnak* Achacius (jan. 2.), *Kadocsának* Gaudencius (júl. 1.), *Szabolcsnak* Sabbacius (sept. 19.), illetve *Sabbacia* (júl. 4.), *Emökének* Immaculata (dec. 8.) stb. a megfelelője, ill. védőszentje.

Ha ilyen felvilágosítást kapnak a szülők a kereszteléskor, ezzel eleget teszünk az Egyháznak a 761. canonban kifejezett rendelkezésének, és nem kell még más nevet a magyar név mellé venni. Ezt az is mutatja, hogy még 1935-ben esztergomi egyházmegyei jóváhagyással megjelent Meskó Lajos tollából az *Ósmagyar keresztnevek — keresztény szellemben* c. könyvecske, amely ezt a megoldást propagálja.

Felületes gondolkodás ezeket a neveket úgy elintézni, hogy ezek pogány nevek. Pogány tartalmuk nincs már ezeknek a neveknek semmi, de igenis van magyar jellegük, és a kettő nem ugyanaz. Sőt a keresztény magyar középkor szelleme leng el nevek legtöbbször felett, és felújításukkal egy újabb szállal kapcsoljuk a magyarságot a kereszténységhez. *Dr. Fekete Antal piarista.*

Rokon. — Azt kérdezi ön, hogy rokona, aki elváltan újra férjhezment és ezért nem járulhat a szentségekhez, vajjon hallgathat-e szentmisét? Nos, nemcsak, hogy hallgathat, hanem köteles hallgatni minden vasárnap és a kötelező ünnepeken. Eppen így köteles imádkozni is. Magyarazza meg Ön neki, hogy ne szakítson meg mostani állapotában sem miúden kapcsolatot az Egyházzal, vegyen részt a golgotai áldozat vértelen megismétlésének bemutatásán az alázatos vámos és az őskeresztény vezeklők lelkületével és kérje Istent, adjon megoldást és kivezető utat számára. Mondja meg neki, hogy igen rosszul tudja a katekizmust: a bűnös ember imádsága felől az Egyház soha nem tanította, hogy hiábavaló és felesleges, mert azt az Isten nem hallgatja meg. Ha egy bűnös Isten irgalmáért esd, ha azt kéri tőle, hogy adjon erőt és alkalmat állapotából felemelkedni, nem fordítja el a lelkek végtelen irgalmú orvosa az orcáját.

N. N. — Pécs. — A kérdés, melyet levelében felhoz, szokatlan, de érdekes és tanulságos. „Feleségem, azon a címen, hogy három gyermekének gondozásában igen kifáradt, elutasítja, hogy velem együtt imádkozzék este és reggel. Én ugyanis térdenállva szoktam elvégezni a rózsafüzért a bűnösökért és az emberiség békéjéért. Mi legyen az álláspontom ezzel kapcsolatban? Helyese feleségem viselkedése?” — Az Egyház ajánlja, hogy a családok imádkozzanak közösen. De ez nem parancs részéről, hanem ajánlás, buzdítás és kérés. Az állapotbeli köteleességeket teljesíteni pedig alapvető fontosságú törvénye a keresztény életnek. E kötelezettségek jó teljesítéséhez hozzátartozik, hogy a családanya ki is pihenje magát. E kettő figyelembevételével kell megtalálni a megoldást. A megoldást pedig, mint az életben oly gyakran, nem a célkitűzések merev végrehajtása, hanem a hajlékony, alkalmazkodó, szellemes és bölcs ötlet hozza meg. Imádkozzanak együtt a gyermekekkel este, amennyit azok elbírnak. Akkor bizonyára szívesen letérdel felesége is. Egyébként végezze imáit ön egyedül. Biztos, hogy egyszer felesége is odatérdel ön mellé.

K. D. Dehogy nincsenek a szentek között feleségek és családanyak! Itt van mindjárt Római Szent Franciska, aki — bár szerzetességre vágyott, — szülei kívánságára férjhezment, és boldog házaseletet élt negyven esztendeig, amely idő alatt egyszer sem fordult elő perlekedés. Hat gyermeke meglehetősen sok munkát adott neki, de az istenszolgálatról nem mondott le akkor sem, ha sokszor kellett is profán munkával félbeszakítania. Sokszor hangzottatta: „A férjes nőnek sokszor kell otthagynia Istent az oltáron, hogy aztán megtalálja őt házigondjai közepette.” Hogy az Úr Isten elfogadta az efajta szolgálatot, azt egy bájos legenda mutatja, mely szerint Szent Franciskának egy zsoldárstrófiának leírását négyszer kellett különböző teendők miatt abbahagynia. Midőn aztán ötödször hozzá akart ülni, a zsoldár — aranybetűkkel írva — készen ott ragyogott előtte. Nem tudna ebből vizagsztalást és erőt meríteni?